

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

HIFZÎ'NİN MANZÛME-İ DURÛB-I EMSÂL'İ
(İNCELEME-METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Hasan ŞENER

HAZIRLAYAN
Ramazan FIRAT

ELAZIĞ-2019

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

HIFZÎ'NİN MANZÛME-İ DURÛB-I EMSÂL'İ (İNCELEME-METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Hasan ŞENER

HAZIRLAYAN
Ramazan FIRAT

Jürimiz, .../.../2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans / ~~doktora tezi~~ni oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

- 1.
- 2.
- 3.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih vesayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ömer Osman UMAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Hıfzî'nin Manzûme-i Durûb-ı Emsâl'i (İnceleme-Metin)

Ramazan FIRAT

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Elazığ- 2019, Sayfa: VI+60

Sözlü ürünler arasında bulunmakla birlikte yazılı ürünlerde de sıklıkla rastladığımız atasözleri kültür tarihi açısından oldukça kıymetlidir. Eski Türk edebiyatında mesel ve emsal şeklinde yer alan atasözleri bazı manzum metinlerde yer bulmakla birlikte toplu olarak bazı eserlerde de toplanmıştır. Araştırmamıza konu olarak seçtiğimiz Hıfzî'ye ait Manzûme-i Durûb-ı Emsâl bunlardan ilkidir. Bu çalışmada, TBMM Kütüphanesi Nadir Eserler bölümünde YZ 31/4 numarada Sikke-i Manzûme-i Durûb-ı Emsâl şeklinde kayıtlı olan eserin transkripsiyonlu metni ve incelemesi yer almaktadır. 1846 yılında basılan ve rika olarak yazılan bu eserde çeşitli atasözleri bir araya toplanmıştır. Eserin tanıtımına geçilmeden müellif hakkında bilgilere yer verilmiş ve edebiyatımızdaki durûb-ı emsâl örnekleri verilmiştir. Daha sonra eserin incelemesi yapılmış ve transkripsiyonlu metin eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hıfzî, Durûb-ı Emsâl, İnceleme, Metin

ABSTRACT

Master Thesis

Hıfzî's Manzûme-i Durûb-ı Emsâl (Review-Text)

Ramazan FIRAT

Fırat University

Social Sciences Institute

Department of Turkish Language and Literature

Elazığ- 2019, Pages: VI+60

Proverbs, which we often come across in oral products, are also very valuable in terms of cultural history. The proverbs in the old Turkish literature in the form of parables and precedents are included in some verse texts, but they are also collected in some works. Manzûme-i Durûb-ı Emsâl belonging to Hıfzî, which we selected as the subject of our research, is the first of these. In this study, the transcribed text and analysis of the book, which is registered as Sikke-i Manzûme-i Durûb-ı Emsâl, is included in the Rare Works section of the Grand National Assembly of Turkey. Various expressions and proverbs were gathered together in this book which was written as rica from the work published in 1846. Before the introduction of the work, information about the author was given and durub-i precedent examples in our literature were given. Then the work was examined and transcribed text was added.

Key Words: Hıfzî, Durûb-ı Emsâl, Review, Text

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖN SÖZ	V
GİRİŞ	1
I. Atasözü Hakkında Bilgi	1
II. Türk Edebiyatında Durûb-ı Emsâller	2
BİRİNCİ BÖLÜM	
1. HİFZÎ	4
1.1. Hayatı	4
1.2. Eserleri	4
1.2.1. Manzûme-i Durûb-ı Emsâl	5
İKİNCİ BÖLÜM	
2. ÇEVİRİMETİN	12
2.1. Metin	12
2.2. Farsça Kısım (Orijinal Metin).....	48
2.3. Kenardaki Şiirler (Orijinal Metin)	50
SONUÇ	55
KAYNAKÇA.....	57
EKLER	59
Ek 1 Orijinallik Raporu.....	59
ÖZ GEÇMİŞ	60

ÖN SÖZ

Dünya üzerindeki bütün milletler yüzyıllar boyunca çeşitli aşamalardan geçerek belli bir kültür seviyesine ulaşırlar. Milletlerin ulaştıkları bu kültür seviyesini, milletlerin ortaya koydukları soyut ve somut eserler üzerinden görebiliriz. Bu eserler özellikle sanatsal ürünlerde kendisini göstermektedir. Türk milletinin de yüzyıllar boyunca oluşturduğu bir kültür birikimi vardır. Yazılı ya da sözlü ürünlerimizde bu kültürün izlerini görebilmek mümkündür. Özellikle halkın ortak ürünü olan atasözleri Türk milletinin yaşayışını ve hayata bakış açısını en iyi şekilde gösteren ürünlerdendir. Atasözleri sözlü kültürde, o kültürde yetişen ve yaşayan her bireyin hafızasında, kendisini göstermektedir. Halkın ortak tecrübesiyle ve hafızasında oluşan atasözleri, milletlerin geçmişine de ışık tutmaktadır. Sokakta herhangi bir kimsenin ağzından duyabileceğimiz bu sözler, yazılı kültürde de sıklıkla kullanılmıştır. Yazılı metinlerde de anlama güç katmak ve anlamı etkili kılmak için atasözlerine yer verilmiştir. Edebiyatımızda birçok şair, şiirlerinde atasözlerini kullanarak anlatmak istediği duygu ve düşünceleri daha iyi bir şekilde dile getirmeye çalışmıştır. Divan şairleri, yazmış oldukları şiirlerde mesel dedikleri, yani özlü söz olan atasözlerini kullanmışlardır. Bazı eserlerde parça parça kullanılan atasözlerinin, Tanzimat'tan sonra durûb-ı emsâl başlığı altında derlenerek bir araya getirildiğini görmekteyiz. Çalışmamıza konu olarak seçtiğimiz Manzûme-i Durûb-ı Emsâl isimli eser bu alanda basılan eserlerden ilkidir.

Manzûme-i Durûb-ı Emsâl'in yazma ve matbu nüshası mevcuttur. Hıfzî, her harf başlığından sonra, *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün* vezni ile bir beyit söylemiş, daha sonra o harfle başlayan atasözlerini matbu nüshada peş peşe, yazma nüshada ise karşılıklı mısralar hâlinde sıralamıştır. Atasözleri farklı şairlerden ve şiirlerden alındığı için bir vezin birliği yoktur. Yazma nüshada, atasözlerinde yer alan bazı sözcüklerin anlamları eserin kenarında açıklanmıştır. Bu açıklamalar çalışmamızda dipnotlarda gösterilmiştir. Hacim olarak daha büyük olması ve atasözleri sıralanırken harf sırasına daha uygun olması sebebiyle yazma nüsha çalışmamızda esas alınmıştır. Eserin Farsça kısmı ve kenardaki şiirler okunmadı; orijinal metinlerin kopyaları tezin sonuna eklendi.

Çalışmamız; **ön söz, giriş, I. bölüm, II. bölüm, kaynakça** ve **sonuç** kısımlarından oluşmaktadır.

Giriş bölümü iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda, atasözü ve durûb-ı emsâl terimi; sözlüklerde ve kaynaklarda geçen tanımlarıyla beraber açıklanmaya çalışılmıştır.

I. bölümde, çalışmamıza konu olan Manzûme-i Durûb-ı Emsâl isimli eserin müellifi Hıfzî'nin hayatı ve eserleri hakkındaki bilgilere yer verilmiştir. Hıfzî'nin eserleri isim olarak verildikten sonra Manzûme-i Durûb-ı Emsâl'in nüshaları gösterilerek bunlar hakkında gerekli açıklamalar yapılmıştır. Milli Kütüphane nüshasının ve TBMM nüshasının bulunduğu yerler gösterilmiştir. Bu bölümde çalışmamıza esas aldığımız yazma nüshada yer alan atasözleri, Ömer Asım Aksoy'un *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* isimli eserinde yapmış olduğu tasnif temel alınarak muhteva açısından incelenmiştir. Daha sonra eserde yer alan atasözlerinde ismi geçen ve kültür tarihimiz açısından önemli yer tutan şahsiyetler ve yer isimleri ele alınmıştır.

II. bölümde Manzûme-i Durûb-ı Emsâl metninin çevriyazısı yapılarak metnin altına dipnot şeklinde, kenarda anlamlarıyla verilen sözcükler yazılmıştır. Eserin yazma ve matbu nüshası arasındaki farklar dipnot şeklinde verilmiştir.

Son bölümde ise çalışmamızı oluştururken faydaladığımız kaynaklar "Kaynakça" başlığı altında verilmiştir.

Bu çalışma süresince ilgi ve desteğini esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım danışman hocam Doç. Dr. Hasan ŞENER'e, zaman zaman bilgisine müracaat ettiğim ve desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Bahir SELÇUK'a teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

I. Atasözü Hakkında Bilgi

Atasözleri genel olarak uzun gözlem ve deneyimler sonucunda oluşur. Toplumun tecrübeleri doğrultusunda gelişir ve toplumun hafızasında varlık bularak, nesilden nesle aktarılır.

Günlük hayat tek yönlü olmamakla beraber, birçok yönüyle insan hayatına etki eder. İnsanın içinde bulunduğu durumlar; kendi iç dünyası ile yaşadığı çatışmalar, diğer insanlarla yaşadığı çatışmalar ve kurumlarla yaşadığı çatışmalar şeklinde ayırt edilebilir. Böyle bir açıdan bakıldığında toplumun taşıdığı tecrübe ve bilgi birikimi de farklı yönlerde gelişme gösterebilir.

Atasözleri bir milletin ortak ürünü olduğu gibi o milletin yaşayışını ve kültürünü de yansıtan özlü sözlerdir. İlk yazılı metinlerimiz olan Orhun Abidelerinden bugüne kadar yazılı metinlerde atasözlerine çeşitli isimlerle yer verildiği görülmektedir. Çeşitli kaynaklarda atasözü şu şekillerde tanımlanmaktadır.

Arapça’da mesel (çoğulu emsâl) “benzemek, benzeri olmak” mânasındaki müsül kökünden türemiş bir sıfat olup “benzeyen” demektir. Misl ve mesîl de aynı anlamda kullanılır (Durmuş 2004: 229-301).

Türk Dil Kurumu atasözünü, “uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesel” şeklinde tanımlamaktadır (URL-1, 2019).

Mesel, atalardan gelen ve onların yüzyıllar içindeki deneyim ve gözlemlerine dayalı düşüncelerini değişmez kalıp ve klişeleşmiş özlü sözlerle öğüt ve hüküm içerecek biçimde yansıtan, lafzı ve anlamı beğenilerek nesilden nesle aktarılan, çoğunlukla aslı durumuna benzeyen hâlleri açıklamak ve örneklemek amacıyla kullanılan anonim mahiyetteki özdeyiştir (Durmuş 2004: 229-301).

Meselin çoğulu emsâl; darbimeselin çoğulu durûb-ı emsâldir. Bugün tekil olarak atalarsözü ve atasözü çoğul olarak da atasözleri denir (Aksoy 2018: 14).

Atasözleri, zamanla çok defa gerçek anlamları yerine mecazlı bir mânâ kazanarak sözlü gelenek içinde nesilden nesle aktarılan ve halk hâfızasında yaşayan, halka mal olmuş, kalıplaşmış ifadelerdir (Oy 1991: 44-46). Ferit Devellioğlu, mesel maddesini

açıklarken atasözü için “darb-ı mesel”¹ ifadesini; Şemsettin Sami de *Kamûs-i Türkî*’de, kelimenin çoğul şekli olan “durûb-ı emsâl”² ifadesini kullanmaktadır.

Halk arasında daha çok atasözü olarak bilinen öğüt verici kalıplaşmış bu sözler, tarihsel dönem içerisinde çeşitli isimlerle yazılı ve sözlü metinler içinde yer almıştır.

Eski Türkçede, Göktürk Anıtlarında, Uygurlardan kalma eserlerde, XI. yüzyıl Karahanlılar devrinde, Doğu Türk ilinde, ‘söz, haber, mesaj, nutuk, şöret, şey’ anlamlarına gelen ve (sa-) fiilinden türemiş “sab-sav” kelimesi kullanılmış, hatta XIV. yüzyılda İslam tesirindeki Kıpçak sahasında da bu kelime görülmüştür (Elçin 2004: 623).

Divan-u Lügati’it-Türk’te atasözleri, Arapça mesel, Türkçe sav sözleriyle anılmıştır. Divan edebiyatında ve Osmanlıcada bu kavram için mesel ve darbimesel geçer. Darbimesel aslında “mesel getirmek, duruma uyan yaygın bir söz söylemek” demektir; ama atalarsözü anlamına kullanılmıştır (Aksoy 2018: 14).

Her atasözü bir genel kural, bir düstur niteliğindedir (Aksoy 2018: 17). Toplum bilinçli ya da bilinçsiz bir gelenek oluşturur. Bizim toplumumuz atasözlerine ayrı bir değer verir ve gelenek içinde atasözlerinin önemli bir yeri vardır. Herhangi bir iş yapılacakken ya da karar alınacakken bu özlü sözlerle kulak verilir. Bu yanı sıra Tanrı ve peygamber sözleri gibi ruha işleyen bir etki taşırlar (Aksoy 2018: 15).

II. Türk Edebiyatında Durûb-ı Emsâller

Sözlü kültürde ortaya çıkan ve anonim olarak oluşan atasözleri yazılı metinlerde de yer almaktadır. İlk yazılı metinlerimizden bugüne kadar metinlerde atasözlerine rastlamak mümkündür. Çoğunlukla metinlerde anlatılmak isteneni daha iyi anlatmak için kullanılan atasözleri; nasihat kitaplarında, manzum eserlerde ve başka tür eserlerde de parça parça yer almaktadır. Edebiyat tarihimiz düşünüldüğünde, Halk edebiyatımızda; masallar, destanlar, efsaneler ve halk hikâyeleri gibi ürünlerde atasözlerine rastlayabiliriz.

Divan edebiyatımız, atasözleri, “kelam-ı kibar” denilen seçilmiş sözler, deyimler hikemiyat adı altında toplanabilecek nitelikte eserler ve öğütler bakımından çok zengin bir hazine, bir kaynaktır (Levend 1961: 137). Divan edebiyatımızda, atasözleri daha çok

¹ Mesel: 1. Örnek, benzer, numune. 2. Dokunaklı ve manalı söz. 3. terbiye ve ahlaka faydalı, yararlı olan hikaye. **Darb-ı mesel: atasözü.** (Devellioğlu 2007: 625).

² Mesel: emsal. 1.misal, bir kaide-i umumiyeye numune olmak üzere irad olunan söz. 2. Mana-yı zahirisi kasd olunmayıp, zımnen ve kinayeten diğer bir şeye delalet etmek üzere irad olunan söz. **Durûb-ı emsâl:** atalar sözü. **Darb-ı mesel:** mebni ale’l hikâye olup misal gibi irad olunan meşhur söz, atalar sözü. cm: durub-ı emsal. (Şemsettin Sami 2014: 665; 995)

şiiirlerde anlatımı canlı kılmak için şiiirlerde parçalar hâlinde bulunmaktadır. Ancak atasözlerinin Divan edebiyatında kullanımı sadece bunlardan ibaret değildir.

Atasözleriyle deyimleri toplu bir hâlde içinde bulunduran eserler de vardır. Meselâ, Giveli sipahi Güvahi'nin (Ö. H. 926=M. 1519) I. Selim'e sunduğu *Kenzü'l-Bedâyi* adlı manzum pendnamesi, baştan aşağı atasözleri ve deyimlerle doludur. Defterzade Cemali Ahmet de (Ö. H. 991 = M. 1583) atasözlerinden çoğunu "müfred"ler halinde nazma çekmiş ve bunları *Matâli'-i Cemali* adı altında alfabe sırasına göre toplamıştır (Levend 1961: 137).

Mesel-gûlukta tanınmış daha birçok şairimiz vardır. Bunların söyledikleri müfredlerin çoğu metâli' mecmualarında toplanmıştır. Bazı mecmualarda durûb-ı emsâl" başlığı altında atasözlerinin bir araya getirildiği görülür (Levend 1961: 137).

Tanzimat'tan sonra atasözleri, derleme ve yayımlama şeklinde olmuştur (Oy 1991: 44-46) Durûb-ı Emsâl olarak basılan ilk eser Hıfzî'nin *Manzûme-i Durûb-ı Emsâl* isimli eseridir (1272-1848). İkinci basılı eser Vacid Efendi'nin *Durûb-ı Emsâl* eseridir (1275-1858); üçüncü kitap, Şinasi'nin *Durûb-ı Emsâli Osmani* (Şinasi: 2003); dördüncü eser Viyana Şarkiyat Akademisinin bastığı *Durûb-ı Emsâli Osmaniye'dir*. Son olarak Ahmet Vefik Paşa'nın da bir *Müntehabat-ı Durûb-ı Emsâl'i* vardır (1268-1852) (Hakverdioğlu 2009: 199-202).

Yapılan araştırmaları takip ettiğimizde sözlü kültürde herhangi bir yolla ortaya çıkmış olan atasözleri, edebiyat tarihimizin birçok alanında görülmektedir. Divan ve Halk edebiyatımızda oluşturulan metinlerin içerisine anlamı etkili kılmak için yerleştirilen atasözleri, Tanzimat'tan sonra bir araya getirilip toplanmaya başlanmış ve müstakil eserler halinde basılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HIFZÎ

1.1. Hayatı

Edirneli olan şairin asıl ismi Mehmet'tir. İlim ehli arasında Sarı Memi olarak tanındığı bilgisi, Sehî Bey'in Heşt Bihişt (İsen 1980: 184), Âşık Çelebi'nin Meşairü's-Şuara (Kılıç 2010: 269) ve Kınalızade Hasan Çelebi'nin Tezkiretü's-Şuara (Kutluk 1989: 300) tezkirelerinde yer almaktadır. Doğum tarihi bilinmemektedir. Ölüm tarihi konusunda sadece Sicill-i Osmânî'de bilgi verilmektedir. Sicill-i Osmânî'de, Hıfzî Çelebi olarak anılan şairin, I. Süleyman devrinde (1525-1565) vefat ettiği ve Karaferye müderrisi olduğu bilgisi yer almaktadır (Akbayır 1996: 333).

Yukarıda ismi geçen üç tezkireye göre (İsen 1980: 184; Kılıç 2010: 269; Kutluk 1989: 300), Kuran hafızı olduğu için Hıfzî mahlasını seçmiştir. Kendini ilim yolunda geliştiren Hıfzî hakkında kaynakların büyük çoğunluğunda Âhî'den sonra Karaferye'de müderris olduğu ve orada öldüğü bilgisi verilmiştir. Ancak Sehî Bey onun Vardar Yenicesi'ndeki müderrisliğinden ve İstanbul'da mülazım iken bir gece yatağında katledildiğinden ve Galata'da medfun olduğundan bahsetmiştir (Kılıç 2010: 269).

Şairin mürettep bir Divan'ı, Münşeât'ı ve atasözlerini topladığı Manzûme-i Durûb-ı Emsâl isimli bir eseri vardır.

Kınalızade Hasan Çelebi onun, kendinden önceki büyük şairleri inceleyip belagat sahiplerinin sözlerini ezberlemek suretiyle şiirlerinin kabul mertebesine ulaştığını söylemiştir (Kutluk 1989: 300). Âşık Çelebi de onu belagat fenninde meşhur Arap şairi Câhiz'e benzetmiştir (Kılıç 2010: 269). Sehî Bey hoş tabiatlı, zarif, gönül ehli sıfatlarıyla nitelediği Hıfzî'nin şiirlerini latif bulduğunu belirtmiştir (İsen 1980: 184).

1.2. Eserleri

Kaynaklarda, Hıfzî'nin Divan, Münşeât ve Manzûme-i Durûb-ı Emsâl olmak üzere üç eseri bulunduğu bilgisi yer almaktadır. Divan'ı ve Münşeât'ı hakkında yeterli bilgiye ulaşılamamıştır.

1.2.1. Manzûme-i Durûb-ı Emsâl

1.2.1.1. Nüshaları

Tez konusu olarak seçtiğimiz Hıfzî'ye ait Manzûme-i Durûb-ı Emsâl isimli eserin, ulaşabildiğimiz iki nüshası mevcuttur. Bunlardan birincisi Milli Kütüphane'deki matbu nüsha diğeri ise TBMM Kütüphanesindeki yazma nüshadır.

1.2.1.2. Milli Kütüphane Nüshası

Eserin ulaşabildiğimiz birinci nüshası matbu olup 1262 (1846) yılında Tabhâne-i Âmire'de Mehmed Said'in nezaretinde basılan matbu nüshadır. Bu eser Milli Kütüphanede dört kopya şeklinde bulunmaktadır. Aralarında sayfa sayısı ve metin olarak fark yoktur. Eser kütüphanede EHT 1968 A 1702 numarada kayıtlıdır.

1.2.1.3. TBMM'de Yer Alan Nüsha

1.2.1.3.1. Fiziki Özellikleri

Eserin, ulaşabildiğimiz ikinci nüshası TBMM Kütüphanesi Nadir Eserler bölümünde YZ 31/4 numarada Sikke-i Manzûme-i Durûb-ı Emsâl ismiyle kayıtlıdır. Bu nüshanın yazı alanı: 176x106mm, satır sayısı: 15, yazı: Rik'a ve kâğıt çeşidi cediddir. Cilt olarak tezhiptir. Cildin kenarları bayağı zarar görmüştür. Her bölümün başlangıç kısmı kırmızıdır. Diğer kısımlar siyah yazıyla yazılmıştır. Arka tarafı siyah meşin ve desenli yeşil bir cilt ile kaplanmıştır. Yazma ve nadir eserdir. Bu nüsha 1262 (1846) yılında Tabhâne-i Âmire'de Mehmed Said'in nezaretinde basılan nüshadan yazılmıştır. Eserin sayfa numaraları sayfaların üstünde 210'dan başlanarak verilmiştir.

Eser Yazma Eserler bölümünde YZ 31/4 yer numarasında bulunmaktadır.

1.2.1.3.2. Muhtevası

Çalışma konusu olarak seçtiğimiz Manzûme-i Durûb-ı Emsâl Hıfzî'ye ait mukaddime tarzında bir metin ile başlar. Müellif bu kısımda eseri niye yazdığını ve nasıl bir eser ortaya koymaya çalıştığını anlatmaktadır. Sonrasında “medâyiḥ-ı muḳaṭ‘at der-vaşf-ı şehzade-kân nîkû seman” başlığıyla yedi tane kıt'a yazılmış ve dönemin şehzadesi övülmüştür.

Bu bölümden sonra kendisi ve eseri hakkında birtakım duaların ve dileklerin yer aldığı bir kısım yer alır. Devamında “elif” harfinden itibaren Arap alfabesine uygun olarak bütün harflerde atasözlerine yer verilmiştir. Atasözü örnekleri bittikten sonra “İn

mâkele be-zebân-ı fârisi ân Durûb-ı Emsâl ki meşhûr est” başlığıyla Farsça bazı atasözlerine yer verilmiştir.

213-219. sayfaların kenarında Kadiri’nin 1083 (1672) yılında yazmış olduğu, atasözlerini içeren bir kasidesi; 239-240. sayfalarında Kaimi’nin bir şiiri vardır. Kimi kelimeler sayfa kenarında manalarıyla verilmiştir.

Hıfzî’nin Manzûme-i Durûb-ı Emsâl isimli eserinde yer alan atasözlerini Ömer Asım Aksoy’un *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* eserinden hareketle, kavram özelliklerine uygun olarak çeşitli başlıklar altında toplamayı uygun gördük. Ömer Asım Aksoy; doğa olaylarını, sosyal ve toplumsal olayları denemelere ve mantığa uygun atasözlerini ayrı başlıklar altında toplamıştır. Ayrıca inanışları, öğüt verici sözleri, bilgece söylenmiş fikirleri ve felsefi bakış açısını taşıyan sözleri de başlıklar altına toplamıştır. Ömer Asım Aksoy toplam yedi ayrı başlıkta atasözlerini değerlendirirken biz bu başlıklardan bazılarını birleştirerek eserin içeriğine uygun bazı yeni başlıklar ekledik. Ömer Asım Aksoy’un yapmış olduğu tasnifi dikkate alarak incelediğimiz eserde kullanılan atasözlerini bazı başlıkları birleştirerek değerlendirdik. Bunun yapılmasının nedeni, bugünkü anlamda eserde kullanılan sözlerin birden çok başlık altında yer alabilmesidir. Bu başlıklara beşer örnek vererek incelememizin bu bölüm tamamlanmıştır.

Bir diğer inceleme başlığımız ise eserde geçen kültür ve edebiyat tarihimizdeki önemli yer isimleri ve şahsiyetlerdir.

a. Manzûme-i Durûb-ı Emsâl’deki Atasözlerinin Muhteva Açısından Tasnifi:

1.Toplumsal ve Sosyal Olayların Nasıl Olageldiklerini Bildiren Sözler:

İnsanın sosyal bir varlık olması içinde bulunduğu toplumla sürekli ilişki hâlinde olmasındadır. Bu yönüyle insan, toplumsal ve sosyal olayların merkezinde yer alır. Hıfzî’nin eserinde yer alan bazı atasözleri toplumsal ve sosyal olaylardan dersler çıkarmakla beraber bireyin bu sosyal durum içerisinde nasıl tavır alması gerektiğini dile getirmektedir.

Deryâya düşen taleb eder dermân mârđan

Denize düşen yılandan derman bekler. Kişinin çok zor durumda kalması halinde yardım isteyeceği en son kişiden bile yardım isteyecek duruma gelmesi hallerinde kullanılan atasözü.

Derdini söylemeyen hastaya tīmār olmaz

Dert sahibi biri derdini dile getirmezse yardım talebinde bulunmuyordur demektir. Yardım isteyen kişi bunu dile getirirse ancak derdine derman bulabilir.

Olsa ger bir hānede iki horos olmaz şabāh

Bir evde iki tane söz sahibi kişi olursa bu kişiler bir kararda buluşamaz ve anlaşmazlıklar çıkar, manasındaki atasözü.

Zār u giryān olmayan ma' şūma vermezler meme

Ağlamayan çocuğa meme vermezler. Gerçek ve mecaz anlamıyla birlikte düşünülmesi gereken atasözüdür. Kişi isteğini dile getirmelidir ki istediğine ulaşabilsin.

Şu uyur hāşılı düşman uyumaz

Düşmanlık ve kin gibi duygulara sahip insanların bunu sürekli canlı tuttuklarını ve fırsat kolladıklarını anlatmaya çalışan söz. Su sürekli aktığı hâlde uyuma ihtimaline sahipken düşmanın uyumayacağına dikkat çekmiştir.

Nāmı çıkmaktan kişinin cānı çıkmak hūbdur

İnsanın adı çıkacağına canı çıksın. Toplum içinde birinin adı bir kere kötüye çıktı mı bunu düzeltmesi hayli zordur. Artık her kötü işte ilk olarak akla o adı kötüye çıkan gelir.

2. Denemelere veya Mantiğa Uygun Olarak Doğrudan Doğruya Ahlak Dersi ve Nasihat Veren Sözler:

Toplumlar birçok tecrübeye ve bilgiye denemeler vasıtasıyla ulaşmışlardır. Denemeler sonucu elde edilen tecrübeler belli bir mantığa bürünerek toplumlara yol göstermiştir. Buradan elde edilen bilgi birikimi ışığında insanlık için bazı ders ve nasihatler vardır. Hıfzî'nin eserinde bu durumu örneklendiren birçok vecizeli söz bulunmaktadır.

Olma nā-ma' lūm rāha reh-nümün

Belli, açık ve bilinmeyen yola klavuzluk etme anlamında atasözüdür. Kişi bilmediği bir yola girerse başına neler geleceğini tahmin edemez. Bu yüzden yeterli bilgiye sahip olmadığı yola girmemelidir.

Olma şıbyān ile hem-reh düşse bārīn şād olur

Bir yolculuk esnasında ya da başka bir durumda yoldaş olarak çocuk götürüldüğünde, çocuğun fazladan yük olacağı ve kişinin yükünü arttıracığı anlamındaki atasözüdür.

Güneş yanında ey mihr u çerāğ aşla ziyā tutmaz

Güneşin yanından herhangi bir aydınlatma aracına gerek olmadığını hatırlatan söz. Burada amaç, bir konu hakkında yeteri kadar donanımlı birileri varsa yeterlilik açısından eksikleri bulunanların konuşmasının doğru olmadığını dile getirmektir.

Lihāfiñā göre medd eyle pāyīñ

Ayağını yorganına göre uzat. İnsanın elindeki imkânlarla göre hareket etmesini tavsiye eden sözdür.

‘İnād ile çıkılmaz bahşē ašlā

İnat etmenin ve özellikle bunun ile bahse tutuşmanın getireceği zarar dile getirilmektedir.

3. Bazı Gerçekler, Felsefi Fikirler, Bilgece Düşünceler Söyleyerek (dolaylı olarak) Yol Gösteren Sözler:

Bu başlıkta yer alan atasözleri genel olarak hem mecaz hem gerçek anlamını düşündürecek şekilde kullanılan ve hikmetli, felsefi sözlerdir. Bu hikmetli ve felsefi sözler belli bir bilgi birikiminin sonucunda ortaya çıkmış ve akıl temellidir. Toplumların valık bulmaya başladığı günden bu yana, temel hareket noktası ortak akıldır. Ortak akıl, toplumların felsefi bakış açısı ve hikmetli yaşam tarzıyla oluşur. Eserin yazıldığı dönemin toplumsal özellikleri ve toplumun kültürel değerleri doğrultusunda olsa gerek eserde en çok bu başlığa uygun atasözleri görülmektedir.

Bir gül için bāğbān biñ hāre hıdmetkār olur

Kişi birçok zorluğa ve çileye sonuçta ulaşacağı güzellik ve hoşluk için dayanır.

Bir çiçekle olmaz ‘ālemde bahār

Bahar bir mevsimdir ve büyük bir olgudur. Tek bir çiçek baharın geldiğini göstermez. Toplumsal hayattaki birçok iş de öyledir. Belli olgunluktaki vaziyetlerin oluşması için tek bir etmenin yetmeme durumudur.

Taḥsīl-i kemālāt kem alātla olmaz

Bir durumun tam ve en olgun seviyeye ulaşması için gerekli olan her araç ve gereç tam olmalıdır.

Zāğ refṭārın unuttu kebge taklīd etmeden

Karga kekliği taklit etmekten kendi yürüyüşünü unuttur. Bu söz doğrudan insanla ilgilidir. Birey de topluma benzemek sevdasına ya da herkes gibi olmak uğruna asıl olan kendisine yabancılaşır ve kendini unuttur.

Sım-i hāşı yine şarraf bilir

Has gümüş ya da ziyneti kuyumcu bilir. Söylenmek istenen aslında her nesnenin kıymetini ancak o nesne ile ilgili ilme hâkim olan bilir.

Şirîn sūhanla mār ininden çıkar denir

Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır. İnsan ilişkilerinde her zaman kibar ve nazik olmayı öven söz.

Köhne emşālîñ beride çok bilen çok yañılır

İnsan bilgi düzeyi istediği derecede yüksek olsun, bilgisine güvenmemelidir. Her insan hata yapabilir. Bilgisine güvenen insan diğer kaynakları araştırmadan sadece kendi bilgi birikimiyle meseleleri halletmeye çalışır. Böyle durumlarda gözden kaçan ayrıntı ya da eksikler hataya yol açar.

Kişi nokşānını bilmek gibi ‘irfān olmaz

İnsanın kendi eksikliğini bilmesi çok önemli bir özelliktir.

Ma‘rifet erbābını koymaz yabānda söz budur

Kişinin sahip olduğu marifet ona en zor durumlarda dahi yardımcı olur.

4.Kimi İnanışlar ile Töre ve Gelenekleri Bildiren Atasözleri:

Toplumun yaşam boyu temel ilke edindiği hususlardan biri de inançlardır. İnançlar yoluyla hayata anlam vermeye çalışan toplum, bu inançlar ışığında yolunu bulmaya çalışır. Elbette inançların getirdiği doğrular toplum tarafından geleceğe taşınmak amacıyla yeni nesillere aktarılır. Toplumun bir diğer hareket noktası gelenek ve göreneklerdir ki töre, bu gelenek ve göreneğin oluşmasında inançlar ile beraber önemli bir yer tutar. Hıfzî'nin eserinde bu bakış açısını taşıyan atasözleri geniş bir şekilde yer bulmaktadır.

Şeri‘ at kestiği engüşt acımaz

Kanunun kestiği parmak acımaz. Toplumun inanmış olduğu ve kabullendiği yasaların getirdiği sonuçlar kimse için sıkıntı olmaz.

Māderin seyr edip āl duğterin

Anasına bak, kızını al. Toplumun kabul ettiği genel inanışlardan biridir.

Elimizden ne gelir t̄ālî‘ miz yār degil

Kader inancını yansıtan “Yazgımız buymuş” değerindeki sözdür.

Şu şabīnîñ söz kibārın kārıdır

Su küçüğün söz büyüğüdür. Töre ve gelenekteki büyüklere saygı anlayışına uygun sözdür.

Veren bir derdi dermānın da verir

Eğer bir dert varsa elbette derdi veren dermanını da verecektir. Kader algısına uygun inanç temelli bir sözdür.

b. Manzume-i Durub-ı Emsal’de yer alan atasözlerinin içinde bazı yer isimleri ile Türk kültür ve edebiyatı açısından önemli şahsiyetlerin isimlerinin geçtiği kısımlar bulunmaktadır.

1.Yer isimleri:

Eserde geçen yer isimleri inanç bakımından kıymetli olan yer isimleri ve dönemin önemli merkezleridir.

Erzen-efşān olmaz imiş keşrete
Ādem istifsār edince **Ka‘be**’ye vāşıl olur

Bed fa‘āle yetişir kendi cezā-yı ‘ameli
Bulunmaz kāle-i **Tebrīz** değil

Zillet erbābı olur bāb-ı ilāhīde ‘azīz
Zirā‘ bunda **Haleb** bunda değilse

Sūdmend olmak dilersen señ **Ḳāhire-i Mısır’a** var
Sāki rācī‘ niñ ve bedkārīñ yine

Şirvānī zer-düz ‘**Acem** başka kısımdır
Şeydā sözü mağdūr kirām ‘aqladır

İsti‘cāl ile alınmaz menzil
‘Āşīka **Bağdād** değil ba‘id

Kabe‘ bünyād etmiş olur ḥāṭır-ı virān yapan
Külāhsız kalmaz elbet fark-ı zinde

Ne deñli pehlivān olsañ atarlar dest çenberden
Nā-mübārek ḳademiñ **Nīl u Fırāt’ı** kurudur

Şebânîñ göñlü olunca tekeden süt çıkarır

Şâmîñ şeker hazînesi baş urdu devlete

2.Şahsiyetler:

Türk edebiyatında herkes tarafından bilinen ve meşhur olan mesnevi kahramanları ile bazı özellikleriyle tanınmış önemli peygamber isimleri eserde yer almaktadır. Ayrıca dönemin önemli şairlerinin ismi de eserde geçmektedir.

Be hey cānım sen insāf et bizim de cānımız vardır

Bağlamaz o saçı **Leylā** beni **Mecnūn** yerine

Hağ söze **Mecnūn** dahı raız olur

Hıfz olan çeşme ğubār-ı ‘arız olur

‘Ömr-i **Nuh** u şabr-ı **Eyūb** ister iqbāl-i felek

‘İneb hem-cinsini gördükçe kararır

Kerem gördükçe ey **Bākī** recā artar gedālaradan

Gözüm nūru beni gözden bırakma

Yahyā burada hātır yārana bakma

Yerde vāķi‘ yüzü kimse başmaz

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇEVİRİMETİN

2.1. Metin

[210] Manzūme-i Đurūb-ı Emsāl

B'ismi'llāhî'r-rahmāni'r-rahīm

Minnet ol hāzret-i Allāhü 'azīmü's-şāna taşliye-bādî-i icād-ı çehār-erkāna, ba' d-ez-în tuhfe-i kem-yāb-ı fakîr u nā-kām pîş-keş ola cenāb-ı şeh-i cūdegāna bā' iş-i nigāşte³-i kilik-i belāğat u mūcib-i rakam-zede-i hāme-i feşāhat ya' nî kalem-i zerrīnkār-ı levh-i hūner böyle cedvel-keş-i şafha-i eşer olur ki elsine-i havāş u efvāh-ı etrāk-ı 'avāmda perişan-elfāz-ı nā-mevzūn ta' bîr-i bārid-i dīger-gūn ile mütēdāvil⁴ u zebān-zed olan emsāl-ı mađrūbāt-ı Türkiyātñ kimi hikmet-āmiz maķāl ve kimi türrehāt-ı bî-me'al olmağla derūnunda mūnderic olan mazmūn-ı tavsiye-perdāz u leṭāfet-ihtizāzı⁵ intihāb ve mefhūm-ı lūğaviyāt-ı safsaṭa⁶-encāmı maṭrūd-ı irād-ı bāb olup bi'l-mūnāsebe ḥallāl-ı mukavele-i maḥāfil-i kibār-ı 'ulemā vü fuşāḥā ve eşnā-yı mūkāleme-i mecālis-i şu' arā vü būlegā-simā ḥuzūr-ı humāyūn-ı cenāb-ı şehriyār-ı cihan-pīrāda müsted' ā-yı muḥaddime-i bast-ı maķāl oldukça ḍarb u irāda netice vü enseb u şāyeste olmağičün pejmürde kelimāt u bî-nizām ta' bīrāt ile hem-çü şibh⁷-i pāre-i nā-i' tibār cevher-i cihān-behā-yı mezāmīni ḥāksār olan đurūb-ı emsāl-i ḥikem-me'alī mānend-i le'alī-i şehvār zī-kıymet dest-ḥoş-ı yerā' a-ı⁸ 'atıfetle ser-rişte-i şafahāt-ı [211] nazma çekip ilbās-ı ḥil'at-ı emti' a-ı elvān-ı ta' bīrāt ve hāme-pūş-ı aķmişe-i zibā-yı bî-naẓir kelimāt ile kāmēt-i bālā-yı emsāl-i kühen-sāl maḥsūd-ı nev-'arūs-ı ḥaclegāh-ı⁹ belāğāt ü reşk-āver-i refṭār-ı hoş-ḥıram-ı şāhid-i feşāhat kılınup birer ḥūb mışra'-ı ber-ceste kılındı. Ma' a-zālik her biriniñ gevher-i mazmūn-ı leṭāfet-meşḥūnı müşennef¹⁰-sāz-ı sāmī' a-pīrā oldukça ke-mā-kān yine uşul u me' anī-i ḳadīmın ifāde vü istikşāf itdigi ser-be-ser erbāb-ı nūkte-şināsān u mū-şikāfa ke-zū'ü's-şems ü nūru'l-ķamer bi'l-bedāhe mazhar-ı bî-muẓmerdir. Ḥāşşa-i şu' arā-yı nāṭıķa-pīrā-yı Rūm' uñ güftār-ı ḥaķīķat-nūmā vü bedī' ü'l-āşārlarında feraḥ-baḥşā-yı maṭbū' u

³ "nigāşte taḥrīr olmuş"

⁴ "mütēdāvil şāyi' ve meşhur"

⁵ "ihtizāz-ı taḥrīk ḥıram"

⁶ "safsāta kelām müzahref"

⁷ "şibhe boncuķ ḥarmühre gibi"

⁸ "yerā' a kalem hāme gibi"

⁹ "ḥacle-i arūs için āmāde olunan odaya derler"

¹⁰ "müşennef şālķım küpe küşvāra ma' nāsına"

hoş-âyende mazmûn ve dil-güşâ-yı ‘ibârat-ı rengîn ü leţâfet-nümûn olan meşârî-‘i mütevatîreniñ beyne’l-‘urefâ müte‘ârif olduğuna binâ’en ba‘zısı emsâlden ta‘dâd olunması sezâvâr görülmekle maşdar olduğu harf i‘tibârınca ber-nehc-i¹¹ hurûf teheccî müretteb olduğu minvâl üzre her biri maḥalline şebt olundu. **Beyt:**

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Ḳomaz tahrîk edip şevḳ-i şadâkat ğayr-ı eşġâle

Eger yek-dem şenâ-h^vân-ı veliyyü’n-ni‘ met olmazsam

mışdâkınca *ke-lemhi’l-başari*¹² *ev hüve aḳrebu*¹³ ḥidmet-güzâr-ı a‘mâl tezâkir-i da‘avât-ı pâdişâhîden mâ-‘adâ rûz u şeb bir kâra taşaddî¹⁴ olunmadığından nâşî ed‘iye-i icâbat-ı âşârı muḥtevi ber-nesaḳ-ı¹⁵ sâbıḳü’z-zıkr bir ḳaşıde-i meşnevî daḫi ‘ilâve-i¹⁶ çekîde-i ḥâme-i ihlâş-ı ‘ubûdiyet kılınıp her beyt-i ğarrâsı [212]bir mādde-i iftirâḳ üzre ser-i şafḥa-yı zîb ü ‘unvân-ı bidâyet kılındı. Ke-zâlik ihtitâm-ı behcet-irtisâmı daḫi zîver-i mantûḳ-ı şıġâr u kibâr olan şöhret-yâb-ı nigîn-i la‘l-i nâb emsâl Farisî maḳâl ve keşret-i isti‘mâlde münzel ḍurûba ibdâl kılınan eşâ‘r-ı ḥikmet-şi‘âr ile memhûr-ı ihtişâr kılınıp ḍarb-ḥâne-i mü’essir-i celîletü’l-mefâḥirde zer-i ḥâliş gibi güdâhte-i¹⁷ pûte-i tanzîm olan ecnâs-ı maḍrûbât-ı nuḳûduñ revâcgâh-ı iştiḥârı için sebîke-i ta‘bîr-i nev-sülûk-ı dil-peḫîri *Sikke-i Manzûme-i Emsâl* ile nâmzed ve meskûk olundu. Tâ ki Şehriyâr-ı Cem-ḥaşem ḥârisü’s-şünûf¹⁸ü’l-ümem yek-ta-güher-i târik-i tâc-ı şevket gül-i ḥandân-ı gülistân-ı saltânât nigâh-dîde-i merḥamet gencür-ı ḥazâ’in-i mürüvvet şemşîr-i eşî‘a-yı ḳişveristân malik-i eḳâlîm-i İrân u Tûrân mihr-i gerdûn-ı havâḳîn-i kirâm bedr-i eflak-ı selâṭîn-i ‘izâm maṭla‘-ı dîvân-ı belâġat şeh-beyt-i ḳaşıde-i feşâḥat kâşif-i nûkte-tırâzân-ı ‘ulûm fâtih muṭalsam-ı genc-i rûsûm ḥırz-bâzû-yı devlet ü ahkâm güher-baḥşâ-yı lücce-i ina‘m nuḥbe-i¹⁹ silk-i Cihân-gîr u Ḳahramân zübde-i zümre-i Âl-i ‘Osmân meyve-i âb-dâr-ı naḥl-ı ‘aṭâ âb-rûy-ı mülûk-ı âlem-güşâ dâna-yı ḥabâyâ-yı ḥikmet-i Felâṭûn ‘ârif-i

¹¹ “nehc ṭarîḳ ma’nâsına”

¹² “Lemhi’l-bâşar göz açıp yummak”

¹³ Nahl 16/77

¹⁴ “Taşaddî şüru‘ ma’nâsına muḥtevi Şümûl ma’nâsına”

¹⁵ “nesaḳ tertip ve ṭarîḳ ma’nâsına”

¹⁶ “‘ilâve zâmîme ma’nâsına”

¹⁷ “güdâhte erimiş ve şüzümüş”

¹⁸ “ḥaris-i ḥıfz u şiyânet-i târik her nesneniñ mâ-fevḳ u ‘âlâsına derler”

¹⁹ “nuḥbe mümtâz u intihâb”

mezâyâ-yı²⁰ envâ‘-ı fûnûn nisân-ı dürrer-bâr-ı feyz ü kerem nev-bahâr-ı şade-i eyyâm-ı
 gam iklîl-i²¹ tâcdâr-ı taht-ı iclâl şeh-süvâr-ı ‘arşa-yı baht u ikbâl zîb-i erîke-i²² ‘avârif
 [213] zer-mühce-i²³ bâr-gâh-ı ma‘ârif husrev-i memleket-i hüsni ü behâ mâh-ı nev-‘at-ı
 engüşt-nümâ hil‘at-ı pür-güher-i kâmet-i ‘irfân efser-i fâhr-ı mefârik-i şâhân fâ‘iz-i
 tevfiât-ı sübhânî eblağ-ı süvâr-ı sâha-yı kâm-rânî halef-i seccade-i Peygamber numûne-
 i cihâd-ı Haydar mefhar-ı selâtin-i selef ebu’l-feth-i ni‘me’l-halef Cenâb-ı Gâzî Hân
 Ahmed *halleda’llâhü mülkehu ilâ yevmi’l-‘ebed* hazretlerinin cilvegâh-ı envâ‘-ı nuğûd
 olan kefi güher-bâr-ı mekremet-nişarlarına mazhar u şeref-yâb olmağa sezâvâr olup
 mü‘tala‘a-ı şafâ-münâzarası müstelzim-i leb-rîz-i inşirah-ı şadr-ı hümayun-ı meserret-
 mekrûn ve müstevcib-i ser-şâr-ı tefrîh-i derûn-ı letâfet-nümûn ola. **Kıt‘a:**

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün
 Şehâvetde şecâ‘atde serîr-i ‘izz u şevketde
 Mekârim kânı böyle şeh-yâr-ı bî-naẓîr olmaz

Hele şeh-nâme-i ta‘bîr-i evşâf-ı hümayûnı
 Ser-â-ser şafha-i âfâka güncâyış-peẓîr olmaz

Hemân cenâb-ı müheymîn-i müte‘âl hazretleri seccâde-nişîn-i Muştafavîde pey-rev-i
 kemâl eyleyip gül-gonca-ı nihâl-ı gülşen-i şevket ü iclâl olan şeh-zâdegân-ı civân-
 bahtânın dağı âsîb-i hazân-zede-i dehrden âsûde-hâl u dem-be-dem şad-âb u meserret-i
 ‘izz u ikbâl eyleye

Medâyiḥ-i muḳaṭṭa‘ât der-vaşf-ı şeh-zâdegân-ı nîkû-simât

mefâ‘ilün mefâ‘ilün feûlün
 Zihî şeh-zâde-i zî-şân ki yâ Rab
 Ola mahkûm-ı emri insile cân

[214] Revâ İskender-i şânî dinilse
 Sezâ²⁴ hâtem-i devlet-i Süleymân

²⁰ “ḥabâyâ u mezâyâ sırr-ı ḥafî”

²¹ “iklîl cevâhîrle muraşşa‘ tâc-ı müzeyyen ü efsere derler”

²² “erîke taht u nişimene derler”

²³ “zer-mühce ḥayme vü ‘alem tepesinde olan altın topa derler”

²⁴ “sezâ” kelimesi metinde “sezây” şeklinde yazılıdır. Birinci mısradaki “revâ” kelimesi ile ön kafiye uyumu sağlansın diye kelimenin “sezâ” şekli tercih edildi.

ķıķ' a

mefā' ilün mefā' ilün feülün

N'ola şalsa cihāna ferr ü iķbāl

Ėarir-i dide-i ĥākān-ı emced

Cebin-i řal' at u ĥüsn-i cemāliñ

Münevver eylemiş nür-ı Muĥammed

ķıķ' a

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Dest-i cūd-ı řab' ina lāyık desem

Baĥr-ı bī-ķa' r-ı kerem kān-ı ' aķā

Şūĥ-meřreb bī-bedel řeĥ-zādedir

Ėahramān-eķvār sultān Muřtafa

ķıķ' a

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Böyle řeh-zāde-i civān-baĥtūñ

' İyd ü ķadr ola řubĥ ile řāmı

Der gören şab' -ı zühd ü ' irfānın

Şāni-i Bāyezīd-ı Beřāmī

ķıķ' a

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Ėurretü'l-' ayn-ı řehinřāĥ-ı cihān

Nāzenin şeh-zāde-i pür-mekremet

Ėānde-rū bir nev-řaķāyıkdır yāĥūd

Lāle-i nu' mān-ı bāĥ-ı salşanat

kıt‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Pāy-taht-ı ‘ālem-ārā üzre Hāk

Vālideyniñ ‘ömrüñi kılsun mezīd

- [215] Burc-ı şevketde ola bedr-i münīr
Māh-ı nev şeh-zāde-i ‘Abdü’l-ḥamīd

kıt‘a

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Seyredip āfītāb-ı ṭal‘ atīñi

Münḥasif oldu māh-ı çarḥ-ı berīn

Yā Rab iklīm-i seb‘a mālīk ola

Ḥazret-i šāh²⁵-zāde Seyfū’d-dīn

Tezyīl-i dībāce-i bālā-tırāz der-vaşf-ı ḥazret-i āşāf-ı ḥāşşü’l-ḥāş ve ḥasb-i ḥāl-i kemīne-bende-i nā-çiz ü maḳāl-ı ‘arz u niyāz

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Hāk seni ey pādīşāh-ı zū’l-‘aṭā

Eyleyip envā‘-ı elṭāfa sezā

Şulb-i pākinden nice nesl-i ‘azām

Verdi ḥūb evlād-ı emcād u kirām

Ba‘d-ez-īn sūr-ı ḥitān ü izdivāc

Buldu bāzār-ı mürüvvetde revāc

‘Ālemi luṭfuñla ābādān edip

Ḳoymadın bir ‘arşayı vīrān edip

²⁵ “şeh” şeklinde muhaffef yazılmış kelime vezin gereği “şāh” şeklinde okundu.

Nîce âşâr-ı fütûhât-ı celîl
Nîce hayrât u meşûbât-ı cemîl

Dağı böyle nîce bî-pâyân ni‘ am
Zâtıña oldu muvaffağ dem-be-dem

Görmemiş birin Selâtin-i selef
Ni‘ me fazlu’r-Rab li-sultânü’l-halef

Siyyemâ ol âşaf-ı Risto-ğıred
Eylemez bu müdde‘ amı kimse red

Şübhesiz tevfiğ-i Hâk’dır kim şehâ
Bu vekîl-i muṭlağa olduñ sezâ

[216] Gevher-i kân-ı ‘aṭâ baḥr-i kerem
Dürr-i yek-tây-ı şadeḫçe-i ni‘ am

Menba‘ -ı mâ’ü’l-ḫayât-ı mekre met
Mîve-i mebzûl-ı naḥl-ı ‘âṭıfet

Server-i dāmâd u hem-nām-ı Ḥalîl
Ḥüsn-i aḥlâkına elṭâfı delîl

Āb-rûy-ı mesned-ārâ-yı düvel
Gelmemiş şadra nazîri bî-bedel

Ḥüsn-i tedbîrine söz olmaz meded
Re’y-i istişvâbı Eflâṭûn-pesend

Kâmil u dānişver u ḫadr-âşinâ
Mişli yok bir gevhher-i ‘âlem-behâ

Güher-i nazmı olan ehl-i hüner
Kıymetinden şimdi efzûna şatar

Midhatinden edelim tayy-i lisân
Vaşfı zîrâ kim ne mümkündür beyân

Zerrece âsîb-i gerdün görmesin
Birbiriñizden Hüdâ ayırmasın

Hâk-pāye ey şeh-i ‘âlem-penâh
İttiḥâf-ı bende-i baḥt-ı siyâh

Ya‘ni bu âşâr-ı ‘abd-ı dil-fiğâr
‘Özr-ü küstâḥâne olsun yâdigâr

Ger olursa maẓhar-ı zîb-i ḳabûl
Hırz-ı cân eyler bunu ehl-i fûḥûl

Gerçi çok manzûm-ı aşâr-ı cemil
Bu daḥı lîkin efendim bî-‘adil

Luṭf edip ḳıl ey şeh-i ferḥunde-zât
Maẓhar-ı manzûr-ı ‘ayn-ı iltifat

Zāde-i ṭab‘-ı faḳîr u müstemend
Nîce âşâr-ı ḥaḳîr oldu pesend

[217] Umarım ‘ayb u ḳuşurum bunda da
Güşe-i dāmân-ı ‘afvıñ setr ede

Yazsa n’ola ḥāme-i ḥasret me’âl
Şafḥa-yı âmāle daḥı ḥasb-i ḥâl

Yok velî ‘arz-ı merāma tākātım
Şāhid-i maṭlūba zīrā ḥasretim

Nāmım ‘ālem içre olursa maḥal
Merd-i bî-tālî‘ deyü ḍarb-ı meşel

Dergahında ilticā-yı mesnedim
Luṭf edip fetḥ eyle bāb-ı maḳşadım

Kimseden etmez ümīd-i dest-gīr
Bāb-ı sulṭānı penāh eden faḳīr

Ḳoyma kuluñ bî-ser u pāy-i gedā
Derd-mende görme sulṭānım revā

Cümle akrānım olup nā’il-merām
Ben olam pes-mānde-i ḥırmān-ı kām

Kim ola ey mihr-i burc-ı ‘āṭıfet
Maḫhar-ı nīm-i nigāh-ı merḥamet

Sāye-i luṭfuñda olur ber-murād
Ḥürrem u dil-şād u mesrūru’l-fu’ād

Ḥüznüme nazm-ı perīşān oldu dāl
Etmege ḥācet ne tafşıl-i maḳāl

Dergeh-i ḥüsrevde yā Rab bendeñi
Ḥıfẓi-i bî-çāre vü efgendeñi

Bā' iş-i manzūme-i emşāl-nām
Luṭfuña maẓhar edip kıl şād-kām²⁶

Eyledim taḥrīrine edip şürū'
Geldi mir 'āt-ı dile pertev-ṭulū

Kim bu dil-keş ḡurūb-ı emşālden tada²⁷

[218] ḡarfū'l-elif

mefā' ilün mefā' ilün fe' ulün

Ola yā Rab dü-ālem ser-firāzī

Muizzu'd-devle Aḡmed Ḥān Ġāzī

1. Evvelā yār-ı muvāfiḡ şāniyen 'azm-i ṭarīḡ
2. Ādemiñ yār-ı ḡadīmi eşheb-i āmādedir
3. Esb-i nermin çiftesi ser-tiz olur
4. Āb-ı sārī olduġu mecrāya bir daġı aḡar
5. Āb-ı pāka ne zarar vaḡvaḡa-i kurbaġadan
6. Elde 'ādet bizde bid'at olmasın
7. İ' tizārı ḡadd-i cürmünden kebīr
8. Ādeme gelmez hele yār-ı ḡadīminden zarar
9. Erzen-eşşān olmaz imiş keşrete
10. Ādem istifsār edince Ka'be'ye vāşıl olur
11. Olmaz istīmān eden maġlūb-ı tiġ
12. Olma nā-ma' lūm rāha reh-nümün
13. Aşam için mükerrer ḡāmet olmaz
14. Esbiñ ur pāyından evvel şoñra kıl tevdi'-i Ḥaḡ
15. Ebrden nem ḡapar ekşer zuraḡā
16. Etmez kibāra mā-melekin şarf eden zarar
17. Atarlar ṭaşı elbetde dıraḡt-ı meyve-dār üzre
18. Ehl-i ḡirmen maṭar ister ḡurāḡ ebnā-yı sebīl

²⁶ Matbu nüshada şiir bu beyit ile bitmektedir.

²⁷ Yazma nüshada beytin ikinci mısraı bulunmamaktadır.

19. Āsiyāb-ı bād ammā ābı kıandan cārīdir
20. Elçiye yokdur zevāl derler ezel
21. Etme ābı cārī yetmiş iki vādiden yeter
22. O tāze gül²⁸ ne bilir serçeye çubuk beredir
23. Evvel urandır kemān-keş menzile
24. Ey ‘āşık-ı miḥnet-zede buldukça bunarsın
25. Ey Necātī severmiş yıkılanı yıkılan
26. Almaz mısıñ ‘aķıdeyi miski bahāsına
- [219] 27. Olma bed-kār olana yāver şaķın
28. İftihār-ı dāniş-i ecdād ile gelmez şeref
29. Āteş-i dūzaḥdan olur tiz-i nār-ı intizār
30. Olķadar germ-ūlfetiz kim beynimizden şızmaz āb
31. Evdeki güftārīñ uymaz sevdiğim bāzāra hıç
32. Ey kıamer hercāyisin bildik seniñ māhiyyetiñ
33. İki ahū bes imiş padişāhım bir şire
34. İstimā‘ etmez ğazel pīr-i muġān
35. Olsa ger bir ḥānede iki ḥoros olmaz şabāḥ
36. Oķutsun kendiyi dīvāne olmuş
37. Ādeme insān yine lāzım olur
38. İksirdir niġāh-ı hūmāyūn gedālara
39. Ol hūmā alçaķlara etmez tenezzül neyleyem
40. Elimizden ne gelir tālī‘ miz yār degil
41. Analar beş beş toġursun sen gibi meh-tal‘ atı
42. Āfitābım yerde buldum gökte ārarken seni
43. Āḥvālimiz bizim bu gidişle yamān olur
44. Olacak nesne degildir tama‘ -ı ḥām etme
45. Ürkütmeyicek sayılmaz āvāreleri
46. Ehl-i dil birbirini bilmemek inşāf degil
47. Elinden geldiġi ḥayrın diriġ etme gedālardan
48. Evrāķ-ı nā-nüvişte āsūde pīc u ḥamdan

²⁸ “gül” kelimesi yazma nüshada yoktur.

49. Orasın sākī-i gülçehreniñ ibrāmı bilir
 50. Uğratdı bu ümīt beni umma rencine
 51. Efendī rāyiḥa vermez şükūfe-i bālin
 52. El verirse nefesiñ boru-zen ol
 53. Aqçeyi veren çalarmış düdüğü
 54. O bir kıyruqlu aḥterdir tūlū eyler mi bir daḥı
 55. İḥtiyāt olmak gerek a‘ māl-ı dil-āgāhda
 56. Olur her şey hemān ser zinde olsun
 [220] 57. Olma şıbyān ile hem-reh düşse bārīñ şād olur
 58. Al ḥaberiñ şıḥḥatin eṭfālden
 59. Eski şehre yeñi ‘ādet gibidir
 60. Āsiyābīñ biz ününde degiliz unundayız
 61. Elde tesbīḥ u ‘aşāsı şalavātıyla tūrur
 62. Alan bir mūdān alır padişāhım
 63. Ey gönül divānelikdir vakfı mülk olsun demek
 64. Ey baḥt-ı siyeh kara ḥaberden daḥı neñ var
 65. Esb-i reh-rev yemin efzūn eyler
 66. Olmaya devlet cihānda bir nefes şıḥat gibi
 67. Eyler iḥsāna kifāyet bu kadar ‘arz-ı merām
 68. Elimizden ne gelir ḥayr du‘ādan ḡayrı

ḥarfū ‘l-be

mefā‘ ilün mefā‘ ilün fe‘ ulün

Bi-ḥaqqın faḥr-i ‘ālem eyle her an

Serīr-i saltanatda şād u ḥandān

69. Biñ ma‘ rifet zemānede bir āferīnedir
 70. Bir gül için bāḡbān biñ ḥāre ḥidmet-kār olur
 71. Bir çiçekle olmaz ‘ālemde bahār
 72. Beyāz aqçe siyāh eyyām içindir
 73. Bir dehenden şādır olan biñ feme şāyi‘ olur
 74. Bāb-ı bigāneyi daḡ etme şaḡın

75. Bu meşeldir ki ‘ibādetle k̄ābahat maḥfi
 76. Bir aqçe ile nice ḥammām-ı nüh-ṭāk oluna bünyād
 77. Bī-nevādır mütekāsıl puser ü duḥterden
 78. Binā sengi binādan yine ḳalmaz
 79. Bir vetede²⁹ ne Fürs olmaz ḳayd
 80. Bilmeden ḥāne-i sūrı kāse eyler cüst u cū³⁰
 81. Bin³¹ ṣem‘ a olur bī-nūr u tāriḳ
 82. Bāḡbāna tere ṣatmaḳ olmaz
 [221] 83. Bed fa‘āle yetişir kendi cezā-yı ‘ameli
 84. Bulunmaz kāle-i Tebrīz degil
 85. Bu meşeldir deyn olur gerdek aş
 86. Biñ ḡuşṣa bir borç ödemmez
 87. Bu söz eskidir yedirir felek kimine ḳavūn kimine kelek
 88. Biz de erdik menzile bārān da buldu inḳıṭā‘
 89. Bu daḡı köhne meşel yaḡır olana ḳocınur
 90. Bir ṭariḳ ile ḳabūl etmez maḥabbet ṣirketi
 91. Bize ta‘rife ḥācet yok
 92. Bu ḡuşṣda ne siḡ³² yansın ne kebāb
 93. Biz bu dehrin germ u serdin görmüşüz
 94. Bir kemān-ı āhenindir kim ḳekerse ‘aşḳ ola
 95. Büyük başın büyük aḡrısı olur
 96. Baş gidince pāyidār olmaz ayak
 97. Bu revde pīṣ-rev olmaz meşeldir
 98. Bī-‘arzdān ābırūyūn al ṣatın
 99. Bī-edebten eyle tahsil-i edep
 100. Barışmaz yıldızım ḡayfā o mehle
 101. Be hey cānım sen insāf et bizim de cānımız vardır
 102. Baḡlamaz o saçı Leylā beni Mecnūn yerine
 103. Boynuz eylerken tecessūs ḳalma bī-ḡuş ey dilir
 104. Pīṣ-keṣ esbiñ baḳılmaz diṣine

²⁹ “veted çivi ve ḳazığa derler”

³⁰ Matbu nüshada bu mısra kendisinden sonraki mısranın ardından gelmektedir.

³¹ “bin her nesnenin diline derler”

³² “siḡ kebāb ṣişine derler”

105. Başına arb etme esb-i reh-reviñ
 106. Bî-kes olan nâfesin kendi keser
 107. Begenmeyen duğterini vermesin
 108. Bulur anıñda metâ‘ ı Ālî Paşa narğın
 109. Bir gün olur ki eylediğinden hicâb eder
 110. Bilindi sende ne çenberden olduğun ħallâc
 111. Beyhude abân u ‘ aks-i ırâş
 112. Böyle eyyâm-ı ġamiñ böyle olur nev-rûzu
 [222] 113. Bugün baña ise nevbet yarın sen de görürsün³³
 114. Bu meşeldir iki el bir baş için
 115. Bîğî³⁴ âb içindedir bulmaz fenâ
 116. Bir bağla sığmaz iki karpûz
 117. Bâbdan red eyler isen kûheden³⁵ üftâdeyim
 118. Pîrân hevâ-yı ‘ aşâsız olmaz
 119. Benim yükte bâcım yok
 120. Bâğınî ħalb olanın ħızılı meydâna çıkar
 121. Bâğınî sır etmez tehî beyhûde ħavl
 122. Bâde-nûş etmez iseñ kârın nedir meyhânede
 123. Belî söz bilmeziz ammâ velî iz‘ ânımız vardır
 124. Bir zamân biz dağı hem-şoğbet-i cânâna idik
 125. Bilinmezmiş şafâ-yı vaşl-ı yâr ile geçen demler
 126. Baña bir yılca gelir geri saña dün gibidir
 127. Bî-namâza dönme bin-el’ mescîdin
 128. Perestû³⁶ bî-żarar hayvândır ammâ şor biberciye
 129. Biz de sayeñde ayâ mihr-i vefâ ħoş geçelim
 130. Biz bu dehriñ nîce yâr-ı bî-vefâsın görmüşüz
 131. Bir kat ħalîl-i rağmân bād
 132. Bâzîe-i ħüsnün şağālî bitdi
 133. Bir kimseye keşf eylemez esrârını â‘ ħîl
 134. Bu pervâz ki revîşdir â‘ ħîl ol divâne şansınlar

³³ Bu mısra mısra matbu nüshada bulunmamaktadır.

³⁴ “bîğ köke derler ‘ ırğ gibi”

³⁵ “kûh ħâne bacalarına derler”

³⁶ “perestû kırlangıç kuşu”

135. Bi-mezāk olan ne bilsin lezetin
 136. Bu gün muhāsibe gördüm el elde bāş bāşda

ḥarfü't-te

mefā' ilün mefā' ilün fe' ülün

Te' āķub edip envāi' meserret

Cihānda görmesin aşla küdüret

137. Taķdīr-i Hudā kuvvet-i bāzū ile dönmez

138. Tedbīr ne mümkün boza taķdīr-i Hudāyı

[223] 139. Tekkede sākin olan yer ni' metin

140. Taḥta-yı bī-mīḥi alır rūzgār

141. Tiğ-i düşünām-ı zebānıñ yarāsı bulmaz devā

142. Tīz erin maṭlūba tīz ifnā olur

143. Tīrin uzaķta tecessüs eyleyen geri ķalır

144. Tāziyāne³⁷ bereket kuşķūna kuvvet pīrim

145. Tīşe gibi kendiñe etme trāş

146. Tīr-i endāḥte ' avdet etmez

147. Tīre olmadıķça şāfī olmaz āb

148. Tekellüm-i bā' is cerr-i suḥandır

149. Taḥsīl-i kemālāt kem alātla olmaz

150. Tīr tamām ķabza tamām ey hümām

151. Tuḥfe-i ' ilk-ı şanevber³⁸ oldu ihdā-yı şebān

152. Tef diyecek adama bir leb gerek

153. Tiğ-i ' acem gibi ol iki taraıdan ķalar

154. Tanrı'dan ḥavf etmeyenden et hirās

ḥarfü's-se

mefā' ilün mefā' ilün fe' ülün

Şenā-yı devlet-i verd-i berāyā

Devām-ı ' ömrü zıkr-i pīr u bernā³⁹

³⁷ "tāziyāne ķamçıdır savt gibi"

³⁸ "ilk-ı şanevber ķam sakızı"

³⁹ "bernā şābb ve civān ma' nāsına"

155. Şabit olan merkezinde elbet olur kām-yāb
 156. Şābitā dildāra çok yār olduđuñ neylesin
 157. Şābit-ķadem ister kişi elbetde sözünde
 158. Şübūt bulmayacak bir kelāma açma dehen
 159. Şenā-yı dilde bekm pek bir büyük ni‘ metdir⁴⁰
 160. Şiķāl⁴¹ başınca hafif zā’il olur⁴²

ħarfü’l-cīm

mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

Celilü’l-ķadr u meşhūdu’l-kirāma

Güher-pāş-ı ‘aṭiyye ħās u ‘āma

- [224] 161. Çekme ğam tođruya ħaķ yāver olur
 162. Cüst u cū eden bulur mevlāsını
 163. Cānım efendī açma ķutunuñ ķapađını
 164. Cin ṭutan şeydāya bir nuşa yeter
 165. Cāmi‘-i ħūsna ħarāb olduysa miħrābı ṭurur
 166. Çelebim ez de şuyun iç sen anıñ
 167. Çerāġāhda gezer üştür velī gözler işin her-dem
 168. Cümle insān bende-i iħsāndır
 169. Cāy-ı med’uvdan olunmaz i‘ rāz
 170. Cāy-ı nā-med‘ uva varma el-ħazer
 171. Cān vermeyecek ħāşılı cānān ele girmez
 172. Çāresi ‘ışkıñ taħammül ya sefer
 173. Cāme-i ħ‘āb içinde şayd et ħesteyi
 174. Çıķar mi‘ lāķda⁴³ var ise nasībiñ
 175. Cebelde terbīyet-kerde gelir gülşendekin ķovar
 176. Çelebim sikkeyi mermerde ķazar
 177. Cebel elbetde bī-ħargūş ķalmaz
 178. Çıķar kuş talebden ol fetili

⁴⁰ Bu mısra matbu nüshada bulunmamaktadır.

⁴¹ “şıķāl ağır nesnedir”

⁴² Bu mısra matbu nüshada bulunmamaktadır.

⁴³ “mi‘ lāķ kaşık dedikleri nesne”

179. Cin ile şeytân muğâyir ey perî
 180. Câme kesme dağı ma^c süm-ı cenîne⁴⁴ toğmadan
 181. Çok bilen çok yañılır
 182. Cemāhîre⁴⁵ tehallûf kuvvet-i fi^c il-i haţadandır
 183. Çok bahâyim âşdı bu küh-sârdan
 184. Cild-i hâra muhtâc iken lazım mı serrâç olması
 185. Çıkma pîş-i kârvâna gel himâr-ı leng ile
 186. Cihân devrinde var ^c aşık eyi gördüğünü söyle
 187. Çilesizdir o kâşî yây ile olmaz ülfet
 188. Çevir başına azâd et bu murğ-i cānı sulţānım
 189. Cānān odur ki meyl ede ānı görünce cān
 190. Çıkılmazsa alma genc-i nihān söylerim saña
 [225] 191. Çıkardı bende sen gözden göñülde şāh-ı hūbānım
 192. Cāna seniñ yanıñda hemān ādam olmadık
 193. Cefâyı çekmeyen ādam şafānıñ kadrini bilmez
 194. Cāmi^c -i köhne vü bî-vakfa cemā^c at gelmez
 195. Çeşme-i nā-bīnādan eşk-i ter tevakku^c eyleme
 196. Cümleñiñ maqşūdu bir ammā ^c ibāret muhtelif

harfû'l-ha

mefā^c ilün mefā^c ilün fe^c ulün

Hemāke'llāhu ey zāt-ı mükerrem

Ki yek-ser bende-i fermānıñ ^c ālem

197. Hâk söze Mecnūn dağı razı olur
 198. Hıfz olan çeşme ğubār ^c ārız olur
 199. Hāl-i derd-i cū^c ı bilmez sır olan
 200. Hîle-kārıñ dīdesi nem-nāk olur
 201. Hîle-kār olan kişi miñnetle āher cān verir
 202. Hāzıra kılmış du^c āyı ehl-i dil
 203. Hırş eden her nesneye merhūm olur

⁴⁴ “cenīn bağıın māderde olan veledir”

⁴⁵ “cemāhîr cem^c -i cumhur”

204. Hareket-bâis yümn u bereket
 205. Hâbl-i ihvân zamânla şâkın itme çâhe
 206. Hâkka tevdi^ç eyle her eşyâyı soñra halka kıl
 207. Hased-i kalb ^ç adû lütufla zâ'il olmaz
 208. Hâl-i nâ-çâra teşekkür-i kâdr olmaz çâre

harfû'l-hı

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün

Hudâ gül-zâr-ı ^ç ömrüñ ede şâd-âb
 Edip feyz-i letâfet ile sîr-âb

209. Hâkipâye yüz süren nân-pâre ister yâ nemek⁴⁶
 210. Hoş imdi demek ^ç add olmuş kemâl-i ^ç aczdan ey dil
 211. Hâne-i fahm⁴⁷ içre derkâr olan olur rû-siyeh
 212. Hoşça meşel az u tama^ç çok ziyân
 [226] 213. Hüdâ'dan maṭlab-ı a^ç mâ dü dîdedir
 214. Hâne alma kendiñe hem-sâye âl
 215. Hâtırın kalsın hemân yol kalsın
 216. Hâ'in olan dâ'imâ hâ'if olur
 217. Har olsa sora med^ç uv ya şu lâzımdır yâhud hîzem⁴⁸
 218. Hırsa kavâl çaldırır kâr-ı felek böyledir
 219. Har köhne olsa da tavla baş olmaz⁴⁹
 220. Hañçerin şapına dek âdemdir

harfû'd-dal

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün

Dem-â-dem luṭfuñ olsun nâ-merâma
 Hezârân bin gibi nâ-dîde kâme

⁴⁶ “nemek tuz demektir”

⁴⁷ “fahm kömür dedikleri nesne”

⁴⁸ “hizem odun haşeb ve hatab gibi”

⁴⁹ Bu mısra matbu nüshada bulunmamaktadır.

221. Dā'im ʿalemde temeddüh baht u ʿālī ʿeylesin
 222. Dostuñu bir varak-ı sebz⁵⁰ ile olsun yād et
 223. Da'vete elbet icabet lāzım
 224. Düşe kalka olur perverde şıbyān
 225. Dost odur kim saña toğrusun diye
 226. Dostla bey' u şirā etme şakın
 227. Dostluk ʿaṣfār ile bey' u şirā mişkālle
 228. Derdini söylemeyen hastaya tīmār olmaz
 229. Dür olan gözden gönülden dür olur
 230. Dilirāne görün mür-ı⁵¹ haķır ise⁵² haşmıñ⁵³
 231. Dirāz etme şakalın şāne⁵⁴ eyle düşman eylersin
 232. Dideden kühlī çalar bī-pervā
 233. Dā'imā nākış a' lāya çıkarır mi' yār
 234. Duğter-i ʿaṣfārda bile ʿayb u nokşān bulunur
 235. Dü cānbāz oynamaz bir rişte üzere
 236. Dilir olmak kıyāfetle değildir
 237. Dürdan hoş gelir āvāz-ı ʿaṣfār
 238. Dehānında ʿaceb bakla ter olmaz
 [227] 239. Dil ki bir mīnā sarāydır kesr ola bulmaz ʿilāç
 240. Demür tābında yapışır meşeldir⁵⁵
 241. Dün ʿaṣfār olup da bugün gerdan-efrāz olma gel
 242. Deve mi depdi dehānıñ ʿacabā
 243. Dehān-ı ʿālemi hıfz etmek olmaz
 244. Degmiş ok dāla⁵⁶ yine kendi per u bālından
 245. Dest-res bulmadığı laḥme tu der hirre⁵⁷
 246. Derd vāhid olsa kim miḥnet çeker
 247. Düşer ser u belindeñ zıllı dūra

⁵⁰ “sebze yeşillik ve yaprak derler”

⁵¹ “mür ırmak”

⁵² Matbu nüshada “ise” kelimesinden sonra “de” kelimesi bulunmaktadır.

⁵³ “haşm düşmandır”

⁵⁴ “şāne ırmak ve kuş sürme derler”

⁵⁵ Bu mısra yazma nüshada bulunmamaktadır.

⁵⁶ “dāl ırmak dedikleri kuş”

⁵⁷ “hirre kedi sinnevr gibi”

248. Dünkü baṭtan⁵⁸ hoş bugünkü mākiyān⁵⁹
 249. Derūndan feth olur ḳala‘ meşeldir
 250. Düzdīde oldu bir gün gencīne-i ‘ömrden
 251. Dün cīn olup bugün ādem çarpma gel
 252. Dāldan dāla ḳonan murğ-i dile beñzersin
 253. DeGme gül dünbāl⁶⁰-ı mār-ı nā’ime
 254. Dest-i dihkāna düşen şeh-bāza dönmüş gūyiyā
 255. Dilkü rübeh oldığın i‘ lām idince post gider
 256. Dehr içinde ḳangi gün gördük ki aḥşam olmaya
 257. Dil-rübālar bī-vefādır ‘ahde incāz eylemez
 258. Düşen bilir bem-i ṭāḳat güdāz-ı hicrāna
 259. Dilber-i mülāyim olmayacak ādem öldürür
 260. Derūnı āşinā ol ṭaşradan bīgāne şansınlar
 261. Devāsız derd olmaz ‘ālemde
 262. Deryāya düşen ṭaleb eder dermān mārden⁶¹
 263. Dil-ber odur ki şefḳat ede mübtelāsına

ḥarfū’z-zal

mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

Zelīl-i faḳrı görmez ḡayrı zīnhār

Nigāh-ı luṭfuña olan sezāvar

264. Zillet erbābı olur bāb-ı ilāhīde ‘azīz

265. Zīrā‘ bunda Ḥaleb bunda degilse

[228] ḥarfū’r-re

mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

Rikāb-ı zer nişānın āşdı devrān

Felekde māh-ı nev şanma nümāyān

⁵⁸ “baṭ ḳāzdr”

⁵⁹ “mākiyān ṭavūk”

⁶⁰ “dünbāl ḳuyruk”

⁶¹ Bu mısra matbu nüshada bulunmamaktadır.

266. Rū'yet-i ḥargūşa degmiş tāzınıñ leng olması
 267. Rū-siyehdir sā'il amma heybesi lebrīz olur
 268. Rīş⁶²-i siyāhı değirmende mi etdik sefīd
 269. Rūm ili urmağla açılır
 270. Ramağ⁶³-ı cāndan ümidiñ kesme
 271. Rişte mi oldu şikeste sen mi ya olduñ ḥalāş
 272. Rūğan-ı zeyt gibi çıkma rüy-ı āba her zamān
 273. Rāh vardır sevdiğim dilden dile

ḥarfū'z-ze

mefā' ilün mefā' ilün fe' ulün

Zer eyler cümle kārīn yüz sürenler

Türāb-ı muḳaddemin iksīr-i ekber

274. Zebūn eden medār eder 'adūyı
 275. Zemīniñ kūşi var derler meşeldir
 276. Zīr-gehden āb-cārī etme gül
 277. Zār u giryān olmayan ma' şūma vermezler meme
 278. Zor ile olmaz muḥabbet sevdiğim
 279. Zāğ reftārın unutdu kebge taḳlīd etmeden
 280. Zenāniñ kākuli uzun velakin 'aqlı kāşrdır
 281. Zebāniñ üstüḥvānı yok meşeldir
 282. Zihām içre tenāvül den nihānı ḍarb ölüdür
 283. Zer mişāli nīk-nāmıñ etme mis⁶⁴
 284. Zebānñ ḥıfz eden bulur selāmet
 285. Zihī tedbīr sa'ib-i barāk-Allah
 286. Ziyān etmeyen vāşl olmaz sürü
 287. Zihī taşvīr-i baṭıl zihī ḥayāl u muḥāl

⁶² "rīş şaḳāldır līḥye gibi"

⁶³ "ramağ cāndan bir baḳiyeye derler"

⁶⁴ "mis bākır nüḥās gibi"

[229] ḥarfü's-sin

mefā' ilün mefā' ilün fe' ülün

Sipih-r-i taḥta zātıñ mihr-i raḥşān

Ḳamer yanında bir hercāyi cānān

288. Ser vermek olur sırrı 'ayān eylemek olmaz

289. Sözüñ kesmez mu'ānid kestirir baş

290. Sā'il yek olsa sükker ile perveriş olur

291. Server-i eşyā cihānda 'āfiyet

292. Sefer ehli tarīķinde yaraşır

293. Sen daḥı bu 'aķilla 'iydin edersen her zamān

294. Saña andan yaķındır māh-ı gerdün

295. Sipāha toĝru söz tīmār-ı bī-ḥāşıldan ā' lādır

296. Sinne göre öyle istiĝnā vü nāz

297. Sal-i çelde intikām alan 'adūdan tīz alır

298. Seng-i nā-me'mul şaķķ-ser eder

299. Seng-i süfte⁶⁵ yerde kıalmaz söz budur

300. Saḥninin nā-kes ile ḥarcı birdir

301. Sāki tenbīh iş buyurma tenbele

302. Sehm-nāk vāķı' a ḥayırlı olur

303. Sen tenāvül eyle sen kesb et hemān

304. Siyāh⁶⁶ sermāyeyi dergāha götürme

305. Sīm-i ḥāşı yine şarraf bilir

306. Sūd-mend olmaķ dilerseñ Ḳāhīre-i Mısıra var

307. Saña rāci' nīk ü bed-kārıñ yine

308. Sürüp gitme görüp de geç demişler

309. Sermek olmaya şakın rişte-i ihmāle daķıķ

310. Sevdigim ķān ile ķānūn eyleme

311. Sen deyince leblebî bāzār germā serd olur

312. Sāmī' ine kıssadan ḥişse murād

313. Sen bilirsın şafā-nazar-ı 'āşık

⁶⁵ "süfte delinmiş nesne"

⁶⁶ Matbu nüshada "siyeh" şeklinde yazılıdır.

- [230] 314. Sa‘y-i istikhāl ederken dīdesin iḥrāç eder
 315. Sūzen ile hemçü istiḥfār-ı⁶⁷ çāh
 316. Senden yanadır söz yine bāzār seniñdir
 317. Saña bu ḥüsnüyle gökten yağar yerden biter ‘āşık
 318. Sa‘y et kemāl u ma‘rifete olma nā-ḥalef
 319. Ser-i teslīm-i ḥāk-i ‘aczen özge cevāb olmaz

ḥarfü’ş-şın

mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

Şafaḳ çöktükçe çarḥa zār-ı gül-gün

Ṭuta āfākı sāye-i ḥümāyūn

320. Şeri‘ at kestiği engüşt acımaz
 321. Şirīn süḥanla mār ininden çıkar denir
 322. Şir-i māder sevdiğim dāḥı dehānıñda қоқar
 323. Şir-i nere⁶⁸ pişe-zār heybetinden bellidir
 324. Şebānıñ göñlü olunca tekeden süd çıkarır
 325. Şāmıñ şekker ḥazīnesi baş urdu devlete
 326. Şirvāni-i zer-düz-ı ‘Acem başka kesimdir
 327. Şeydā sözü maḡdūr kirām ‘aḡladır
 328. Şaḡsıñ isti‘dādı luṭf u peykerinden bellidir
 329. Şākiriñ nī‘meti dā‘im efzūn olur

ḥarfü’ş-şad

mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

Şafā-yı ‘işret olsun dā‘im efzūn

Döne vefḳ-i murādıñ üzere ger-dün

330. Şavtī-i ṭablıñ soñradan zāhir olur
 331. Şaḡın yār-ı ‘azīze olma dāyin
 332. Şābir olan ‘abdin Mevlā sever

⁶⁷ “istiḥfār çāh kuyū kızmak”

⁶⁸ “şir-i ner arslān yırtıcı”

333. Şabr eyle derler қоруқ ҳelvā olur
 334. Şāni‘ -i nāveke⁶⁹ bir dīde yeter
 335. Şayd ederler murğı yine murğla
 [231] 336. Şarf-ı mālā baқma kārīñ ḥāşıl olmasına baқ
 337. Şoñradan üftādegāne reh-nümün-ı eفزūn olur
 338. Şan‘ at olur ādeme zerrīn süvār
 339. Şıdқla her işiñ altın eyle
 340. Şūrete etme nażar sīrete baқ
 341. Şağ olan kimseye her gün bayrām
 342. Şoñradan ‘ aқlı gelir etrākīñ⁷⁰
 343. Şu uyur ḥāşılı düşmen uyumaz
 344. Şu gelince vādīye bī-çeşm olur ḥasretle ğuk⁷¹
 345. Şaқın eşnā-yı cemi‘ yetde dümbāl-ı ḥarı kesme
 346. Şanāyi‘ zīr-i mūda oldu pinhān
 347. Şāḥib-i kālā verir dellālī kūr vermez rızā
 348. Şayda қābil şikārı kim sevmez
 349. Şabr eden bulur selāmet şübhesiz
 350. Şaқınır bizden o zālım bir içim suyu bile
 351. Şu şabīniñ söz kibārīñ kārıdır
 352. Şıçan yuvāsı hezār altın der zamānında
 353. Şabr ile derler kişi elbette maқşūdun bulur

ḥarfū‘d-ḡād

mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

Żamīr-i çāre-ḡāḥı etdik ifhām

Dağı etmezden evvel ḥālīñ ‘ ilām

354. Żāyi‘ olmaz bu meşeldir mīrī mal
 355. Żarūretde teyemmüm oldu ca‘iz
 356. Darb-ı serd-āhende yoқdur fā‘ide

⁶⁹ “nāvek oқtur tīr-i ḥadeng gibi”

⁷⁰ “etrāk cem‘ -i Türk”

⁷¹ “ğuk қурбаға dedikleri canavar”

357. Żāyi^ç olmaz pür nīkū-kār ol da қа^ç r-ı baħre at

358. Darb-ı meşeldir her kişi etdiğini bulur⁷²

359. Ża^ç f-ı heremle⁷³ cümleden insān fār yiyor

ħarfū'ṭ-ṭı

mefā^ç ilün mefā^ç ilün fe^ç ülün

[232] Tarāvet-yāb ola gül-berg-i zātın

Ĥazānı görmeye verd-i ĥayātın

360. Toğmadan gün neler tülū^ç eyler

361. Talebinden nigahın oldu füzün

362. Ta^ç ām-ı puhte āb-ı serd katma

363. Tağlık biçāreler divān kaldı erteye

364. Tamlaya tamlaya āḥer göl olur

365. Toğrusu şetre-i münāsib şan^ç at-ı kazāzlık

366. Tağ ne kadar balā olsa muḥtāç kervān aşmağa

367. Tuyūr eyler te^ç ayyüş gürk⁷⁴ yanınca

368. Toķūzu bir ĥar ile gelmişler

369. Tutan bir dāmenī elbetde maķşūdun bulur derler

ħarfū'z-zā^ç

mefā^ç ilün mefā^ç ilün fe^ç ülün

Zılāl-ı re^ç fetin ey zıll-ı ma^ç būd

Ola her sū mefārik⁷⁵ üzre memdūd

370. Zāhir olan beldeye reh-nümā ĥācet degil

371. Zāhiri ^ç ābid derūnu tolu fisk ile⁷⁶

372. Zālīmīn ĥāķķından yine zālīm gelir⁷⁷

⁷² Bu mısra matbu nüshada bulunmamaktadır.

⁷³ “herim pīrlikten ^ç ārız olan”

⁷⁴ “gürk kırt dedikleri ĥayvān zi^ç b gibi”

⁷⁵ “mefārik farkın cem^ç idir baş ma^ç nāsına”

⁷⁶ Bu mısra matbu nüshada bulunmamaktadır.

⁷⁷ Bu mısra matbu nüshada bulunmamaktadır.

373. Zuhûr eyler mi vech-i beyzede⁷⁸ hîç mû

374. Zâlâm-ı leylîde çıkma rāh-ı şakîme⁷⁹

375. Zûlm ile âhîr dünyâ harâb olur derler⁸⁰

harfû'l-‘ ayn

mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ulün

‘Ulüvv-i şāniña nisbetle dārā

Kemîne çākeriñ bir ‘abd-i ednā

376. ‘Akli rāyîç ādeme sermāyedir

377. ‘İlm-i şerîf ehlini eyler ‘azîz

378. ‘Înād ile çıkılmaz bahşē aslā

379. ‘Araḡrîz olur istiḡmām eden kes

[233] 380. İsti‘cāl ile alınmaz menzil

381. ‘Āşîka Bağdād degil ba‘îd

382. ‘Ādet-i nev etme köhne ‘āleme

383. ‘Āmm olursa ger ḡazā teşvik-i ‘id u sūr olur

384. ‘Ömr-i Nuḡ u şabr-ı Eyûb ister iḡbāl-ı felek

385. ‘İneb⁸¹ hem-cinsini gördükçe ḡararır

386. ‘Acele eyleme bu ḡum⁸² boyacı degil

387. ‘Ömri kütāh olur ekşer ṡā’ir-i derendeniñ⁸³

388. ‘Ālemiñ zevḡ u şafāsın siz gedālardan soruñ

389. ‘Āşîḡiñ bir bilinmedik nesi var

390. ‘Abdiyā her geceniñ gündüzü var aldanma

391. ‘Aks-i zişt-i ruḡla āyîne taḡyîr olmaz

392. ‘Āḡile divāne dense ‘āḡıbet mecnûn olur

393. ‘Azāb içre yaraşır şeyṡān

394. ‘Ārż-ı kālā etme bildik ne ḡumāş olduḡunu

395. ‘Adūdan intiḡām almaḡ ḡadar ‘ālemde kām olmaz

⁷⁸ “beyze yumurtadır”

⁷⁹ Bu mısra matbu nüshada bulunmamaktadır.

⁸⁰ Bu mısra matbu nüshada bulunmamaktadır.

⁸¹ “‘ineb üzüm engür gibi”

⁸² “ḡum küp ki içine her nesne ḡorlar”

⁸³ “derende yırtıcı ḡayvān sıfatıdır”

396. ‘ Afv eyle efendi kûl haṭāsız olmaz

397. ‘ Āqılāna al ḥaberi dīvāneden

398. ‘ Āqıl ol dīvāne şansınlar

399. ‘ Ārif olan ādeme bir gül yeter

ḥarfü’l-ğayn

mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

Gubār-ı ḥāk-pāyın ‘ ayn-ı devlet

Hemān kuḥlū’l-cevāhirden ‘ ibāret

400. Ğarazın rehmet-i Ḥakdır o kadar rahmet bol

401. Ğılāfın tiğ-i bürrān kesmez aṣlā

402. Ğarīb u ger faḳır iseñ hemān öl

403. Ğaribe āşinā olmaz

404. Ğam degil bāb-ı kazā meftūḥdur

405. Ğinā gelmez denir dīdār-ı yāra

[234] 406. Ğam yeme ḥırmən sonu dervīşlerin

407. Ğazellerim ne yalan söylerim mübālağadır⁸⁴

408. Ğarazın cevır u cefā ise yeter sulṭānım

ḥarfü’l-fe

mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

Füyūzāt-ı cemīl etmiş muvaffıḳ

Ḥuceste-zātiña feyyāz-ı muṭlaḳ

409. Fırşatı fevt eylemez ‘ āqıl olan

410. Firār eden maṭardan yeḥḥeye vāḳi‘ olur derler

411. Fā’ide vermez kişiye soñ peşimānlıḳ şāḳın

412. Fevt olsa saḳā bāşı şu götürür bulunur

413. Fevt-i muḡlim ḍarbe-i bisyār iledir

414. Fāriḡ olmam köhne ḥamam köhne ṭas

⁸⁴ Bu mısra yazma nüshada bulunmamaktadır.

415. Ferbiḥ⁸⁵ u lāgar qabūl etsin Ḥūdā
 416. Feresiñ lağziş-i⁸⁶ vāhidle seri qat^c olmaz
 417. Felekde genç beḡe ḥidmet eylemek güc imiş
 418. Farṭ-ı günāḥ māni^c -i ^c afv-ı Ḥūdā degil
 419. Faşl olmayacak dāmen-i du^c āya yapışma
 420. Felek bezminde var ^c āşık iyi gördüğünü söyle
 421. Fıstık ile perverde olur sā³il bir olsa⁸⁷
 422. Fāriḡ olmam ben bu sevdādan hele

ḡarfū'l-kāf

mefā^c ilün mefā^c ilün fe^c ülün

Ḳarīr⁸⁸-i merdüm-i çeşm-i feleksin
 Meleksin līk aḡlāk-ı meleksin

423. Ḳamer rūşen ḡesāb ise mu^c ayyen
 424. Ḳılllet ekşeri tābi^c -i bisyār olur
 425. Ḳazdıḡı çāḡa kişi kendi düşer
 426. Ḳarāḡı telḡ bādincānı çalmaz
 427. Ḳā³ilinden sāmi^c in ^c ārif gerek
 428. Ḳanda keşret anda ni^c met bī-vücūd
 [235] 429. Ḳalan encāma kār efsürde⁸⁹ olur
 430. Ḳat^c olur başı ḡorosūñ bī-vakt etse fiḡān⁹⁰
 431. Ḳu^c ud edince cemmāze⁹¹ bulur yer
 432. Ḳaşd olan serden maḡzdir ey ḡümām
 433. Ḳarār olmaz faḡiriñ mükerrermine
 434. Ḳarnı olmaz bakara bār-ı girān
 435. Ḳande ^c azm eylesen bir ḡāne ḡıl anda binā
 436. Ḳābiliyet şāḡibi şākird geḡer üstādını

⁸⁵ “ferbiḥ semiz nesne”

⁸⁶ “lağziş sürçmek” ifadesi yazılıdır

⁸⁷ Bu mısra matbu nüshada bulunmamaktadır.

⁸⁸ “ḡarīr nūr-ı çeşm ma^c nāsına”

⁸⁹ “efsürde doñmuş nesne münce mid gibi”

⁹⁰ Matbu nüshada bu mısra kendisinden sonraki mısradan sonra yer almaktadır.

⁹¹ “cemmāze deveye derler celmel gibi”

437. Qātiline sürüdürler yine kelbī
 438. Kaçmadan elimi değer komaga
 439. Kaṭ' ī mesnūn līk ka' rından degil
 440. Kılleti fehmi etmeyen bilmez kezālik keşreti
 441. Qo ne derlerse desinler tutagör yār etegin
 442. Kaṅgı sengi ref' edersem sen anıñ tahtındasın
 443. Koyma göz habsine nezāre ile
 444. Kırk A' rābīniñ ' aklı bir nevāt⁹² içindedir

ḥarfū'l-kef

mefā' ilūn mefā' ilūn fe' ulūn

Kerāmetle kerem zātında cami'

Kulundur cümle ' ālem saña tabi'

445. Kelāmından olur ma' lūm kişiniñ kendi miqdārı
 446. Kāse-i ser-şāra āb etmez duḥūl
 447. Kabe' bünyād etmiş olur ḥātır-ı virān yapan
 448. Külāhsız kalmaz elbet fark-ı zinde
 449. Kebk iken reftārıñı gördüm seniñ
 450. Gider seylāb kalır bākī-i rīgi
 451. Kelām-ı ḥaḳ olur telḥ-āb gūşında
 452. Giden zūr ile kilāb etmez ḥayr⁹³
 453. Gürisne⁹⁴ ḥırs⁹⁵ oynamaz meşhūrdur
 454. Kār-gāhın fetḥ eden ba' de'l-' aṣr ne ḥayr eder
 [236] 455. Gerçi medyūn mürde olmaz līk rüyı zerd olur
 456. Kāzibiñ süknāsı yansa kimse etmez i' timād
 457. Kişi taklīd ile taḥkīke erer
 458. Gelmek irādet gıtmek icāzet
 459. Girye etmez kendi üftāde olan
 460. Köhne emşālīñ berīde çok bilen çok yañılır

⁹² “nevāt tīn incīr çekirdeği demektir”

⁹³ Matbu nüshada mısra şu şekildedir: Zūr ile giden kilāb etmez ḥayr

⁹⁴ “gürisne aç olan”

⁹⁵ “ḥırs ayı dedikleri ḥayvān”

461. Gez de berf⁹⁶ üzre ‘ayān etme eṣer
 462. Gül olup hem eyleme ‘arz-ı fuṣūl
 463. Kātib etmez kendine taḥrīr-i kem
 464. Gürbeniñ⁹⁷ sür‘ ati kah-ḥāneye⁹⁸ dek
 465. Kīse degil kim leb-i nası çekip büzesin
 466. Kelbi yād edip ‘aşāyı ḥāzır et
 467. Gel ḳadem-zen olma cāy-ı mūhlike
 468. Kefiñ mīzānı yok eski meşeldir
 469. Kendi ḳarfına eder hep ḳararı keskin ḥal
 470. Kehle-i zindān gibi tūtma girībānım benim
 471. Gerekdir kendizün bilmezler kendiyi bildirmek
 472. Kendi başına belādır hüneri üstādıñ
 473. Kim çuvālıñ ağızını terk eyleyip ḳa‘rın delen
 474. Gelūya⁹⁹ ṭurma hem-çün ḥām emrūd
 475. Kesb-i nān eyler ḥacerden merd olan
 476. Kendini aç mākiyān¹⁰⁰ anbārcıda zanneder
 477. Görmeyince dīde şabr eyler gönül
 478. Gönül ey ḥasta-yı hicrān neniñ āşını ister
 479. Kālā-yı vaşlı dilberiñ āteş behāsına
 480. Kem ḥarrı bulunca olursun süvār
 481. Görelim āyine-i devrān ne şüret gösterir
 482. Kimiñ cānı ki var diye gözün üstünde ḳaşıñ var
 483. Güneş yanında ey mihr u çerāğ aşla ḳiyā tūtmez
 484. Kibār loḳmasını herkes tenāvül eyleyemez
 [237] 485. Gerekmez sekri ‘ağyār elinden
 486. Geçen aḥvāl begim bir daḥi ḳıkr olmaz
 487. Kendiyi göstermez ammā sürmeyi gözden çalar
 488. Güle şeydā āba semek ḥasret derler¹⁰¹
 489. Kişi nokşānını bilmek gibi ‘irfān olmaz

⁹⁶ “berf ḳar şelc gibi”

⁹⁷ “gürbe kedi”

⁹⁸ “kah-ḥāne şamānlık demek” ifadesi yazılıdır

⁹⁹ “gelū boğaz ḥulḳūm ma‘ nāsına”

¹⁰⁰ “mākiyān ṭavūḳçu arpaya derler”

¹⁰¹ Bu mısra matbu nüshada bulunmamaktadır.

490. Gerden ger ki çeker āvīze etmekdir hemān
 491. Kemmūnı¹⁰² bile aldatamaz va‘d-i ekābir
 492. Gidiser cemal aliser kemāl
 493. Gāh olur ‘āşık-ı şeydāya düşer istiğnā
 494. Kişiniñ māmeleki cānib-i farkında gerek
 495. Kerem gördükçe ey Bākī recā artar gedālardan
 496. Gözüm nūru beni gözden bırakma
 497. Kişi yakdığı çerāğ üstüne pervāne gerek
 498. Gören cemāliñi müştāk görmeyen müştāk

arfū’l-lām

mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ulün

Li-Rabbi’l-‘izzeti ben dahı efendim
 Şadākatkār-ı ‘abd-i müstemendem

499. Lu‘bı olmaz āteş ile penbeniñ
 500. Liħyesiz merdiñ sözü bulmaz nüfuz
 501. Liħāfıñā göre medd eyle pāyın
 502. Luţfa bedel kemlik olur ğālibā
 503. Loma sİR etmez maħabbet artdırır
 504. Laţife bile laţif olsa gerek¹⁰³
 505. Lā-cerem ma‘kūl söze mecnūn dahı rāzı olur
 506. Luţf eyle kıyma baña meded senden olsun

arfū’l-mīm

mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ulün

Mu‘yyen devletiñ ha ola her bār
 Olup āsān saña her kār-ı düşvār

- [238] 507. Metā‘-ı himmete endāze olmaz
 508. Mü‘miniñ mir‘atıdır mü‘min yine

¹⁰² “kemmūn ħubūbāt nev‘inden kimyon dedikleri dāne”

¹⁰³ Bu mısra matbu nüshada bulunmamaktadır.

509. Meyvesin ekl eyle şorma naḥlini
 510. Müsellemdir ākılsız dosttan şāhib-i ḥired düşman
 511. Merāret telḥi¹⁰⁴ maḥv eyler meşeldir
 512. Meş' ale kāfla dāmānla olmaz pinhān
 513. Müste'ār ata binenler tez iner
 514. Murğ-ı çābük dāma vābeste dü pāyından olur
 515. Ma' dūd gūsfendi gūmān etme gürk yemez
 516. Muḥabbet kime ise dil-rūbā-yı bī-bedel oldur
 517. Meşhūr meşeldir 'āşık mızrāk çuvāla şıgmaz
 518. Müşterīyi dīdesinden ḥisseder tācir olan
 519. Metā' ın her kişi aḥşāma karşı rāygān eyler
 520. Mā-cerāmız bizim ey dil daḥı çok şu götürür
 521. Muḥibb-i şādıkı yekdir kişiniñ aḥrabāsından
 522. Mübtelā eksik degildir dil-bere
 523. Meşeldir bu da ya taḥt ola ya baḥt
 524. Mun' imiñ gönlü olunca cānı çıkar efḥarın
 525. Muḡallaṭayla güzelim murğ-ı hevā şayd olmaz
 526. Mürde ḥar ister ki na' leynin söke
 527. Maṭardan eylemez āḡaşte¹⁰⁵ taḥzīr
 528. Māderin seyr eyleyip al duḡterin
 529. Misk-i Rūmīniñ şafā-yı būyuna mā' il misin
 530. Mihteri¹⁰⁶ te' dib etdigim kihter¹⁰⁷ alsın ' ibreti
 531. Meşhūrdur eve lāzımken mescide ḥarām
 532. Mezra' ada ḥāşıl olur mu semek
 533. Māderiñiñ senden ' ākıl var mı ferzendi daḥı
 534. Mūrçe öldü daḥı ḡaderince
 535. Mālik olmaḡtan cihānda baḥtın olmaḡ ḥūbdur
 536. Mu' ammer olan ādemden seyāḡat eden ' ālimdir
 [239] 537. Müdde' āyı yoḡ ise işbāta ḡudret söyleme
 538. Müstaḡim ādeme ḡaḡ yāver olur

¹⁰⁴ “telḥi ve merāret acılıktır”

¹⁰⁵ “āḡaşte ıslanmış”

¹⁰⁶ “mihter büyük”

¹⁰⁷ “kihter küçük”

539. Müft sirke oldu sükkerden lezîz
 540. Mā-ḥaşāl nāḥundan¹⁰⁸ ayrılmaz laḥm
 541. Mūy-ı tevāzu^c ile pīl-i demān¹⁰⁹ zabt olur
 542. Muntazır olur gönül göz görmese
 543. Merkeziniñ ḥükmünü icrā eder ādem olan
 544. Mā getirenle müsāvidir sebūyu kesr eden
 545. Müşkil budur ki şüret-i ḥaḫtan zuhūr ede
 546. Mu^c ayyen iki şeydāya bir ‘ākıl
 547. Mu^c allak-ı vāḥidle nüh abdāl ta^c ayyüş eylemiş
 548. Mūruñ zuhūr-ı perī sebepdir zevālīña
 549. Meyl eder elbette ḥāke meyve-dār olsa dıraḫt
 550. Mecrūḥ-ı ḥadeng-i niḡehiñ oldu fetīli
 551. Maḫāl-ı ehl-i hünerdir
 552. Bu az olur öz olur
 553. Ma^c rifet erbābını koymaz yabānda söz budur
 554. Murādımız ne ise ḥāk-pāya söylendi

ḥarfū’n-nūn

mefā^c ilūn mefā^c ilūn fe^c ulūn

Nikāt-ı nazm idrākinde bāhir

Mezāyā-yı suḫan fehmiñde zāhir

555. Nūr-ı ḥūrşīdī ne mümkün zā’ıl ede āb u gül
 556. Ni^c metiñ ḡadri bilinmez gitmeden
 557. Ne gerek sükkeri Şām’ıñ ne siyeh-rūy-ı ‘Arab
 558. Nesī’e bāde içen mest olur iki kerre
 559. Nā-girifte düzd begden müstaḫīm
 560. Ne ḥām ekl et ne taşdı^c eyle kendiñ
 561. Nāmı çıḡmaḡdan kişiniñ cānı çıḡmaḡ ḥūbdur
 562. Ne ḥoş meşeldir olur tu^c me-i şikār lezîz

[240] 563. Naşīb olmaz miḡdardan ziyāde

¹⁰⁸ “nāḫun tırnaḡ ezfār gibi”

¹⁰⁹ “demān kükremiş yırtıcı”

564. Nāfesiñ kendi keser tıfl-ı yetīm
 565. Nāmı yād olur eriñ fevtiyle esbiñ sāḥası
 566. Ne luṭf eyler isen yedle seniñle gidecek oldur
 567. Ne deñli pehlivān olsañ atarlar dest-i çenberden
 568. Nā-mübārek ḳademiñ Nīl u Fırāt'ı ḳurutur
 569. Ne Necātî ne güzeller ne selām ne ‘aleyk
 570. Ne fevā’id ne ‘avā’id ne gelir var ne gider
 571. Neşāṭım hep ğamdandır beni sen şādmān şanma
 572. Nām-verdir gürk ammā rūbeh variser ḳaṭ‘ eder
 573. Naḳş-ı bīrūndan eder ḥaṣ meşreb-dīvāneler
 574. Nās için giryān olan a‘ mā olur
 575. Nüşḥanıñ ez de şuyun iç zāhid
 576. Nuḳūd-ı encüme şimdi kemend atar āhım
 577. N‘ aceb tiz geçer zevḳ u sürür eyyāmı
 578. Ne mümkündür vefā ummaḳ cihānıñ bī-vefāsından
 579. Nice olsun ḳa‘ r-ı deryādaki māhı bāzār
 580. Naẓarı mezra‘ aya ‘ ayn-ı zararlır gāvıñ
 581. Niçin cānım tuzu ḳoz fehm edersin
 582. Nice bī-ḳanber olsun zīnet-i sūr
 583. Necātî’ye niçin sūret yok ayā¹¹⁰
 584. Nāz-ı bisyār ‘āşıḳın uşandırır
 585. Nevbet mi diğerkimseye dāmānıñ ucundan

ḥarfü’l-vav

mefā‘ ilün mefā‘ ilün fe‘ ülün

mefā‘ ilün mefā‘ ilün fe‘ ülün

Veliyyü’n-ni‘ met-i ebnāy-ı ‘ālem

Ki luṭfuñla ser-ā-pā oldu mün‘im

586. Varaḳ-ı mihr u vefāyı kim oḳur kim dinler

587. Vāḳı‘ a ḥ‘āb şafādan şoñra

¹¹⁰ Bu mısra yazma nüshada bulunmamaktadır.

588. Varmadan āba müheyyā olma
 589. Veted-i çifte zîr-i hâke gitmez
 [241] 590. Var mıdır döngelle şâ'im olduğı
 591. Verd ile ülfet eden hārın sever
 592. Verir hālāt-ı mūsīkî sükūtuñ
 593. Varmazdan ğuluv¹¹¹ mü etdi Tātār
 594. Vedī' a nesneye olmaz hıyānet
 595. Veca' erbābı her eşyādan elbet ihtirāz eyler
 596. Ver aķçeyi gir bāğçeye¹¹²
 597. Va' de-i sīb-zenaḥdāna inanma çeñedir
 598. Varın vermeyen cānān bulamaz¹¹³
 599. Veren bir derdi dermānın da verir
- ḥarfü'l-he
mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün
 Hemīşe mesned-i şevkette Allah
 Mü'ebbed eylesin bir vefķ-i dil-hāh
600. Her ki ḥaddın bilir erer şerefe
 601. Hirreniñ tūtması şem'î fāreyi görüncedir
 602. Her işiñ 'ākıbeti 'ākiledir pış gerek
 603. Her iş tekmīl olup pūşide-i teştīñ¹¹⁴ mi kalmıştır
 604. Hele bārī baña ta'n eyleyen ādem olsa
 605. Her maķālīñ var maķāmı
 606. Her kişi kendi maķāmında öter
 607. Her zebān bir fen denir eski meşel
 608. Heşte¹¹⁵ inmez toķūza çıķmayagörsün ādıñ
 609. Herkesiñ göñlünde sākin bir esed
 610. Hāle¹¹⁶-i zenbīl ile gökten mi indin ey kamer

¹¹¹ “ğuluv hücüm ma' nāsına”

¹¹² Yazma nüshada “bāğçeyi” şeklinde yazılıdır.

¹¹³ Bu mısra matbu nüshada bulunmamaktadır.

¹¹⁴ “teşt leğen dedikleri kap”

¹¹⁵ “heşt esmā-ı 'adedden sekiz derler”

¹¹⁶ “hāle kameranıñ etrāfında olan beyāz nūra derler”

611. Her dıreht köhne bîhinden çürür
 612. Her kişiniñ şorma aşlın ‘ izzetinden bellidir
 613. Her şey ’iñ encāmına olur nazar
 614. Her kelāmı etmek olmaz istimā‘
 615. Her mehiñ Yūsufla ipliği bāzāra çıkar
 [242] 616. Her hüner maqbūl ammā mu‘ teber hūsn-i edeb
 617. Her şahş bir hālle olmuş müteselli
 618. Her fırkatıñ āhir soñu vuşlat olacaqtır
 619. Her şey ’in cehlinden ‘ ilmi hūbdur
 620. Her zamān bir yere tenhā iki hasret düşmez
 621. Hep dedikleriñ olur ammā zamān ister gönül
 622. Her kemāliñ vardır bir zevālî¹¹⁷
 623. Hep seniñ içindir benim dünyā cefası çektiğim
- harfū’l-ye
mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün
mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün
 Yegāne şeh-süvār-ı kişver-ārā
624. Bulunmaz pādişāhım gibi haqqā
 625. Yārsız qalmış cihānda ‘ ayıpsız yār isteyen
 626. Yād etdirme hācer şeydāya
 627. Yek-dile hāne-i kāhī seyrān
 628. Yemediği ‘ alefi har yese olur taşdı‘
 629. Yūkün bul da taleb kıl soñra bācın
 630. Yan kabāğı gibi luṭf eyle taqılma yanma
 631. Yetim ne ile kehf vāhidde mi hābs olduñ
 632. Yataqda avlayalım ol gazālî taş yatar
 633. Yaḥyā burada hātır-ı yārana bakılmaz
 634. Yerde vāki‘ yüzü kimse başmaz
 635. Ya el-hāc velī olmuş ya sultānım velī hācı

¹¹⁷ Bu mısra matbu nüshada yer almamaktadır.

636. Yek-nesebdir renc u rāḥat ḥüzn u şādı böyledir
637. Ya şütür ol vaḳte dek ya şütürbān
638. Yesāg olmaz meşeldir nūr-i dīdem seyr-i dīdāra

2.2. Farsça Kısım (Orijinal Metin)

* این مقاله بزبان فارسی آن ضرور با امثال که مشهور است *
 * تربیت نااهل را چون کردکان برکنید است * بادوستان تملطف
 بادشمنان مدارا * هر چیزی که کاری بد روی * اول اندیش
 وانکه هی گفتار * شنیدن کی بود مانند دیدن * قرب سلطان آتش
 سوزان بود * بسیا رسفر باید تا پخته شود خامی * اگر خواهی
 سلامت در کار است * خفته را خفته کی بود بیدار * کار بنوبت
 است گاه باشد که نباشد * هر چه باد آباد * دل بدست آور که
 حج اکبر است * کبوتر با کبوتر باز باباز * دل بردل گواهی دارد *
 آفرین ای مرغ آبی درویشی شادان کند * قطره قطره آب زاید
 عاقبت دریا شود * از باد هوا آمد در باد هوا رفت * عاقبت کرب
 زاده کرب شود * آهو گذشت * این نیز بگذرد * بنده زبان ندارد *
 از گاو کنج میخواست * بین تفاسوت ره از کجا ست تا بکجا *
 اختر در گذر * بر رخ نویس و بر آفتاب نه * خانه پرور است حلوا میخورد *
 خواب خرگوش خاک بسمر * مور همان به که نه شد پرش * هر کس
 بقدر خویش گرفتار محنت است * دشمن دانا به از نادان دوست *
 علاج واقعه پیش از وقوع باید کرد * باد بیا * باد بدست * نقش
 بر آبست * مشتری دید عرض کالا کرد * یک آرزو هزار دینار *
 فکر هر کس بقدر همت خویش * دردشمنان بکوب * محتسب
 گرمی خورد معذور دارد مست را * دروغ مصلحت آمیز به از راست
 فتنه انگیز * آتش چو برافروخت بسوزد ترو خشک * کنج و مار
 وکل و خار و غم و شادی بهمند * بسیری مردن به کرسنکی ریستن *
 * استاد کرد دهر که او خدمت کند استاد را * حاجت مشاطه
 نیست حسن خدا داد را * قدر زر زر کر شناسد قدر کوهر کوهری *
 جرم جامی هوای خوبانست * دیوانه را قلم نیست * خرا بعروسی
 خوانده اند مکر آب و هیزم لازم آمده است * زبانم موی برآرد *

* زر سفید از برای روز سیه * قلم سست و مرکب همچو آبست *
 * قدر کل مرغ سحر داند و بس * یار بدتر بود از مار بد * صوفی
 نشود صافی تا در نکشد جامی * هر عیب که سلطان بپسندد
 هنراست * شود معلوم کار هر کسی چون وقت کار آید * تیر رفت
 از کمان نیاید باز * دست بر بالای دست * هر کس که جان نداد بچنانان
 نمی رسد * نیکویی کن و در آب انداز * هر که را نیست ادب لایق
 صحبت نبود * گویند سنک لعل شود در مقام صبر * کوهر پاک
 بیاید که شود قابل فیض * اندکی حسن به از بسیاری مال *
 * دعا را دم کرد و سوراخ را کم کرد *
 * آشنائی خلق درد سراسر است *

بمنه سبحانه و تعالی ضروب امثال دن حفظی نام شاعر بلیغ
 اشبور ساله منظومه سی سایه شهنشاهیده طبعخانه عامره ده
 محمد سعیدك معرفت و نظار تیله یك ایكوز الشمس ایکی
 سنه سی رجب الفردینك اوا خرنده ختام پذیر
 اولمشدر

2.3. Kenardaki Şiirler (Orijinal Metin)

۱۱
 ابرسری هفت لقمه حکمت
 کلدی بواقش شا و اولدی جلف
 بو دیر و ایمانه اولدی نمایان
 سیفله مردانه آجیدی جہان
 کفایله دنیا طول کشدی جیفا
 صعه قیلدی احیا ویردی ایمان
 خود بهر بی آلداری آلبه بولدار
 کلنجی دوندار ویرمن امان
 الاله بر دم اور سنجی هدم
 ویرسکه مردم سور او شین خان
 بیرانه سوره کور فطمت کوره کور
 برفسی اوره کور مان ایله خان
 باقی اهل طغیان کفنی نمایان
 سوزاری بلورده چققدی جیفا
 کاف بابله جوله اولدی کراه
 ایشندی اولش کسکی میدانی
 میدانه نورلای دفتی دورلای
 کاف قیلدی دو کلدی خان
 صدامی اولور کاف بود اولور
 ایندی بولور سیرایت زبانی
 سال او چار سیرایت کبر
 صومعه ویا که رسی او کاف

۱۲
 خاندن آکل هو دیریب با کل
 دشنده داکل دوز دورلسان
 اسراه واقف اهل معارف
 اولسنده عارف اولی بیان
 چالش اوز کلامیش با سوز کلام
 کل کور کوز کلام صاحب قران
 احصاده حقده هم داد حقده
 همه اهل حقده سرتی عیان
 حقده نه غنایت ابردی سعادت
 فلدی ملامت صافی بوزان
 مکشوب یازدی با هم با صمدی
 سوز کلدی لکسی نه خان
 کفایله کاف لیسله ماه
 فخرایله قاهره سیفله آف
 بد نکل افزان اقلن دیر نکل
 جنت ایزد بر جنت قیر درمدان
 ایست کبی باقدی سیل کبی آقدی
 باغری بی باقدی طوفان شری جان
 با صمدی با صمدی اصدی اصدی
 قاصدی قاصدینونام و شان
 ایشا ایلدی نورله جلالی
 میدانه بکلدی کل کور بویان

۱۳
 کل و کلام جانم جان جانانم
 روح و انیم بویان آف
 سوز کلام و اوز کلام ادا در
 قادر خدا در پان و کلام آف
 او بیز زمانه قالمه بمانه
 کل بویان بولسن او کاف
 نور بول بول کفنی کوبیدن
 اولسن بکلده اکل لسان
 بوسوز سوز در جبهه کوز در
 اشی غمز در اولدی اولان
 ایشا بویور غیری ندیدر
 وقتی کلور بدرا نیک کاف
 سیرت بوراده آندره اوراده
 در با فساد فسخ ایست فساد
 کل کوز کلام ابر کور ایز کل
 هم سوز کلام باقی کوز کلام آف

کلمه یهودی اولدی کنیزی یون اولدی
 قانایون غلری جسمیه جلاخ
 ابردی علامت صوکی سلامت
 عید کرامت شکر بزدلخ
 سیفله حامل علمیه عالم
 اول مسرد کالی و حشون جلاخ
 نه اینلر اینلر و شغنی بنشدر
 کفاره اینلر کور برهلو اف
 صوبه دارم ایدر و قتی کلیر
 سیرایت نوکیس حکم سیحاف
 او قونری هم حامد به هوبه
 او طراز اکالا کلمدی زحاف
 راجیم یاده اولماه امقاده
 اولدی کشاده کول خنده اخ
 کل یونده خالسنی بر حظه السن
 اول صوغ و اسنی اینم زبانه
 کافرا لاند و بر مزاحانل
 بود زمانله صاحب فراف
 تارخی که چه ریل سکانه و چه
 اونوز او رجه رعبه لک نشاف
 میما و چه خنده جوده اولدی خله
 همه اول جانامه دی ییل آخ
 م

کافرا نمانت بولدی سلامت
 صوکی سلامت و برمه امانت
 فتح اب دیاری آل ایل و شای
 قنبرله یاک قبله امانت
 اسلام افاری کافرا یقاری
 سوردی چقاروی قلمورده آخ
 طوبی اتمسونه خوشه صابله
 کافرا یولسونه قاجدی قاجاف
 تانانده و بر زفت کور و بر
 اطوب طوفورده رالده کاف
 عرضی بنده تانار سینه یالیه یقار
 وقتنده اقا اولمه بیاف
 باغلازندی بولدر هم صوغ و صولاه
 اسلامه جولا کافرا اولاف
 آجلدی بوسر قوندی بر بر
 کیمه اونوردر بر کنیزی اف
 اولنج شکوا ویردی قنوا
 کیم ایدر اهل حکم و تاف
 کفاره قانل او مد و غبه بولن
 اسلام باصانه صفه راجاف
 ابرنجی نواب فتح اوله ابواب
 نور به مرتاب قبلدی جراف
 ص

کلمه یهودی اولدی کنیزی یون اولدی
 قانایون غلری جسمیه جلاخ
 ابردی علامت صوکی سلامت
 عید کرامت شکر بزدلخ
 سیفله حامل علمیه عالم
 اول مسرد کالی و حشون جلاخ
 نه اینلر اینلر و شغنی بنشدر
 کفاره اینلر کور برهلو اف
 صوبه دارم ایدر و قتی کلیر
 سیرایت نوکیس حکم سیحاف
 او قونری هم حامد به هوبه
 او طراز اکالا کلمدی زحاف
 راجیم یاده اولماه امقاده
 اولدی کشاده کول خنده اخ
 کل یونده خالسنی بر حظه السن
 اول صوغ و اسنی اینم زبانه
 کافرا لاند و بر مزاحانل
 بود زمانله صاحب فراف
 تارخی که چه ریل سکانه و چه
 اونوز او رجه رعبه لک نشاف
 میما و چه خنده جوده اولدی خله
 همه اول جانامه دی ییل آخ
 م

۴۱۹
قادی اوزله اولدو سنی کوزله
جانه ایچ کیزله ستر جانانف
مبارک برخواست اولدی نیجه ییله بر دوشنه
بانغری یاشرید اولو حوری فیروزه قوشنه
شمار مغرب فتنی یازلمه نیجه ییله در
نیجه غازی بوسته نیله و بیجا یو ییاده
ایستیدار سونوردی بو کافیه ییله در
بنج کشف اهل واری یی خدایک سنی ایچنه
ظهور شیخ اکبر کیم کونک شکار یازمه
شمال و مله ششم بری نیجای بر آینه
یکیدله سجد و جل یا باله نور نیشانه
بنجه یو کرکیس ایستیاونی بر دیکمه

نافی طوفه افغان کوب
دعاه کورده مسد برنجی
بنشک اوزک سیرانه بنات اهل علی خانه
سعادت اهل ایمانه ارنه چقدی میدان
بدر خیل بو یلغده ظالم ایدر اوزلمکه
بکده کونه دورلمکه ارنه چقدی میدان
حکومت ارج غر فاند صددو همی مسلمان
مدون اولو سلطاندر ارنه چقدی میدان
نور خفیف بو تعبد مشاهد اولو انقوب
قاله ایچده هاله نوید ارنه چقدی میدان
خارج اولدی بو کانیخ ویدی بو ییله در
ظلمه ایدر بودم قاج ارنه چقدی میدان
نور ایشک نیم اولدی مجننه ریح اولدی
بار کلدی ایچم اولدی ارنه چقدی میدان
بواو نیک صفای بند تو ایشک یاقید باندی
فلان قادی کیمه کندی ارنه چقدی میدان
ب

۴۲۰
ضرب ایغند و بله کسی کیم زیرا اولدو بر ابراسی
علو مندر بلور دی پس ارنه چقدی میدان
دوی نیمه ایکی ملت بو کاهه قادی عقلت
بودمه دفع اولد زلت ارنه چقدی میدان
فیریه هب شافقد ایچمیلان صداد قل
حقیق شافقد ارنه چقدی میدان
ظالم ایدر نیجه اوطار یوسرورله فریه الحار
نیجه ییله در قوریه صلفار ارنه چقدی میدان
هیدر ایدر اولد جان اولد بنه بو سلفار
کله چوله کافرا ایمانه ارنه چقدی میدان
بور و سغریل ارنه امانه کافرا ده چون
دخی اشفا اهل خوروق ارنه چقدی میدان
فلمون نخ اولد و ازور ارنه چقدی میدان
چور شست ایله غاف ارنه چقدی میدان
کوکا جملات اولسوله اسیرله ارنه چقدی میدان
نیجه جانه بر عداد اولسوله ارنه چقدی میدان
امردور فانی سوبل هب عشاق نه ایلر
باغدار لایع بندر ارنه چقدی میدان

۷۷۰

اول کتب خرد از زنده بختی
 ای مقرب درگاه الهیست
 اول شمع شمس الهیست
 اول واضع قانون شریعت
 و قوای شمس الهیست
 و اول کلام الهیست

ظهر نبوتان الهی
 اول مرشدان
 بایزید بسطامی

منطقه سعادت مندی
 ظهور نبوتان سبحانی
 کائنات الهی
 ظهور نبوتان سبحانی
 کائنات الهی

SONUÇ

16. yüzyıl Divan şairlerinden olan Hıfzî'nin Manzûme-i Durûb-ı Emsâl isimli eseri üzerine yaptığımız bu çalışmada, birçok şaire ait 616 atasözünü ve bazı şiir parçalarını içeren mısraların toplandığını görüyoruz. Hıfzî eserini Sultan 1. Ahmed zamanında yazmıştır. Hıfzî eserin girişinde, sade söyleyişe sahip olan bu vecizeli sözlerin edebiyat meclislerinde ilgi uyandırabilmesi için süslenip şiir şeklinde söylenmesi gerektiğini savunmuştur. Eserin müellifi farklı şairlerden aldığı bazı sözleri eserin içerisine yerleştirmiştir. Bunlar arasında şu sözleri görebiliriz:

Kerem gördükçe ey Bâkî recâ artar gedâlaradan (Bâkî)

Yârsız kalmış cihânda 'ayıpsız yâr isteyen (Bursalı Ahmed Paşa)

Ey Necâtî severmiş yıkılanı yıkılan (Necâtî)

Cümle niñ maşşûdu bir ammâ 'ibâret(rivayet) muhtelif (Muhibbî)

Bu sözler yer yer şiirsel özellikler göstermekle birlikte atasözlerine uygun olarak atasözleriyle beraber sıralanmıştır.

Hıfzî eserin girişinde, böyle bir eseri neden oluşturduğunu anlatmaya çalışmıştır. Bu kısım nesir olmakla birlikte ağıdalı bir yapıya sahiptir. Devamında yedi kıta yazarak yaşadığı dönemin şehzadelerini övmüştür. “Dibaceye Ek” başlığıyla eserinde başarılı olabilmek için kendisi ve eseri hakkında dualarda bulunmuştur. Hıfzî bu kısımlarda sanatının gücünü göstermeye çalışmış ve uyumlu, kulağa hoş gelen mısralar oluşturmuştur.

Atasözlerini Arap alfabesine uygun olarak “Elif” harfinden itibaren cümlelerin ilk harfini esas alarak sıralamıştır. Arap alfabesindeki bütün harfleri kullanıp hepsine örnekler vermeye çalışmıştır. Çoğu harf başlığı altında çokça atasözü örneği varken bazı harflere uygun atasözü bulmakta zorlanmıştır. Bu harflerde diğerlerine göre daha az atasözü görülmektedir. Bazı kısımlarda manzum eklemeler kafiye ve atasözlerine uygun düşmektedir.

Eserin kenarında bazı sözcüklerin anlamlarının verilmesi, bu sözcüklerin o dönemde yaygın olarak kullanılmadıklarını gösterir. Bu sözcüklere bakıldığında, çoğunluğunun Farsça olduğu görülmektedir. Eserin sonunda ise bazı atasözleri Fars dilinde verilmiştir.

Eserde yer alan atasözlerinin çoğu günümüzde de varlığını korumaktadır. Toplumun varlığını bulmaya çalıştığı ilk dönemlerde ve gelişim gösterdiği devirlerde

ortaya konan bu sözler toplumun geleceği ve sahip olduğu değerler açısından oldukça kıymetlidir.

Kullanılan atasözlerini, yaptığımız sınıflamaya uygun örnekler alarak gösterdik. Bu atasözlerine genel olarak baktığımız zaman çoğunluğu sosyal hayata yönelik ilişkileri örneklendiren sözlerdir. Atasözlerinin bazı denemeler ve mantık yoluyla ortaya çıktığı aşikârdır. Burada daha çok, kişinin yaşanan sosyal olaylardan ders almasını öğütleyen sözler mevcuttur.

Eserde bulunan atasözlerinin diğer bir kısmı bilgece düşünceler ve felsefi fikirler vasıtasıyla ortaya çıkan sözlerdir. Hıfzî'nin özellikle felsefi ve bilgece düşünceleri taşıyan sözleri seçmesi onun hikmet hususunda dikkatli ve kültürlü olduğunu göstermektedir. Atasözleri yol gösterici bir özellik gösterdiğinden, Hıfzî'nin çoğunluğu bu sözlerden seçmesi hitap etmeye çalıştığı kesimi de belirlemektedir. Çünkü bilgece söylenmiş felsefi sözleri her kesimden bireylerin anlaması da zor bir husustur. Bu bilgece ve felsefi sözleri ancak gerekli donanıma sahip kişiler algılayabilir. Bu durum ayrıca dönemin edebiyat ve kültür bakımından da zenginliğini bize bildirmektedir.

Sonuç olarak Hıfzî yaşadığı dönemin sanat ve edebiyat ortamını yansıtan bir eser oluşturmaya çalışmıştır. Sosyal hayatı ve toplumu yansıtan felsefi ve edebî sözleri eserinde toplayan Hıfzî bu alandaki ilk çalışmayı yapmıştır.

KAYNAKÇA

- Akbayar, Nuri (haz.) (1996), *Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmâni*. C.2. İstanbul: Türk Vakfı Yay.
- Akkuş, Metin (2000), *Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları: Makaleler*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay.
- Aksan, Doğan (1990), *Türkçenin Gücü*, İstanbul, Bilgi Yayınevi.
- Aksoy, Ömer Asım (2018), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1*, İstanbul, İnkılap Kitabevi
- Beyzadeoğlu, Süreyya (haz.) (2003), *Şinasi Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye*, İstanbul, M.E.B Yay.
- Develi, Hayati (2006), *Osmanlı Türkçesi Klavuzu 1*, İstanbul, 3F Yayınevi.
- Devellioğlu, Ferit (2007), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, Aydın Kitabevi
- Dilçin, Cem (1983), *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara, TDK yay.
- Dilçin, Dehri. (1945), *Edebiyatımızda Atasözleri I*, İstanbul, TDK Yay.
- Durmuş, İsmail (2004), “Mesel”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.29, s. 299-301.
- Elçin, Şükrü (2004), *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara, Akçağ Yayınları
- Ergin, Muharrem (1994), *Dede Korkut Kitabı*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara
- Hakverdioğlu, Metin (2009), “*Orijinal Bir Durûb- Emsâl Örneği Meâli'nin Atasözleri Kasidesi*”, *Turkish Studies*, Sayı 18, s 199-208.
- Hengirmen, Mehmet (2007), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1*, Ankara, Engin Yayınevi.
- İsen, Mustafa (haz.) (1980), *Sehî Bey Tezkîre –Heşt Behîşt-*, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, Kervan Kitapçılık Basın Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- İzbudak, Velet (1936), *Atalar Sözü*, İstanbul, TDK Devlet Basımevi.
- Karaalioğlu, Seyit Kemal (1980), *Türk Edebiyatı Tarihi (c.1-2)*, İstanbul, İnkılap ve Aka Basımevi.
- Kılıç, Filiz (haz.) (2010). *Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ (İnceleme-Metin)*. C.2. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay.
- Kutluk, İbrahim (haz.) (1989). *Kınalızade Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şuara*. C.1. Ankara: TTK Yay.

- Levend, Agâh Sırrı (1961), "*Türk Edebiyatında Manzum Atasözleri ve Deyimler*", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten, Sayı 9, Ankara, Türk Dil Kurumu Yay. s 137-146.
- Oy, Aydın. "Mesel", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.4, 1991, s.44-46.
- Parlatır, İsmail (2006), *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, Yargı Yayınevi.
- REDHOUSE, Sir W. (1992), *Turkish and English Lexicon*, İstanbul, Çağrı Yayınları.
- Saraç, M. A. Yekta (2015), *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, İstanbul, Bilimevi Basın Yayın Ltd. Şti.
- Saraç, M. A. Yekta (haz.) (2016), *Bursalı Mehmed Tahir Osmanlı Müellifleri (c. 1-3)* İstanbul, Türkiye Bilimler Akademisi.
- Şemseddin Sami (2014), *Kamus-i Türki*, İstanbul, İdeal Kültür Yayıncılık
- TDEA (1993), *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi-Devirler, İsimler, Eserler, Terimler C. 2*, İstanbul, Dergâh Yayınları.
- URL-1, <http://www.tdk.gov.tr> Atasözü (19.05.2019)
- Ünver, İsmail (2008), "*Çevriyazıda Yazı Birliği Üzerine Öneriler*", Turkish Studies, Volume 3/6 s.51-89.

EKLER

Ek 1 Orijinallik Raporu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Ramazan FIRAT
Öğrenci Numarası	151213105
Enstitü Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Hasan ŞENER
Tez Başlığı (Türkçe)	MANZUME-I DURUB-I EMSAL (İNCELEME-METİN)

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

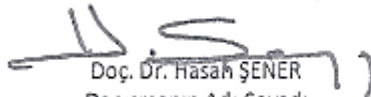
Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 86 sayfalık kısmına ilişkin, 09.07.2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 30'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Doç. Dr. Hasan ŞENER
Danışmanın Adı-Soyadı
(İmzası)

Prof. Dr. Ahmet BURAN
Anabilim Dalı Başkanı
(İmzası)

Lisansüstü tezler, savunma öncesinde intihal program raporu ile birlikte enstitüye teslim edilir.

İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

ÖZ GEÇMİŞ

1987 yılında Malatya’da doğdu. 2008 yılında İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü kazanarak 2012 yılında bu bölümden mezun oldu. 2015 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı bölümü Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda başladığı Yüksek Lisans eğitime devam etmektedir. 2014 yılından bu yana Milli Eğitim Bakanlığı’nda Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

